

Joan REQUESENS I PIQUER

HUG DE BALMA (s. XIII) EN CATALÀ (s. XV):
LA SEVA *THEOLOGIA MYSTICA*
EN EL *TRACTAT DE CONTEMPLACIÓ* DE FRANCESC EIXIMENIS
I EDICIÓ DEL PRÒLEG TRADUÏT

A dom Cebrià Pifarré, monjo a Montserrat,
amic *in affectionem caritatis*

El títol és llarg, però encara no ho diu tot. També s'edita en aquestes pàgines la versió llatina d'aquest pròleg tret del marge al text d'un manuscrit copiat a Catalunya en el segle XVI.

Fou l'any 1995 quan en la col·lecció francesa «Sources Chrétiennes» (núms. 408-409), es publicà l'edició crítica de la *Theologia Mystica* d'Hug de Balma.¹ Des d'aleshores que hi tenim elencats els manuscrits que la contenen i ja ha arribat el dia de fer conèixer l'existència del que porta la versió catalana. La tenim entre les altres que esmenta el jesuïta Pierre Dubourg que en féu la percaça, això és, entre les de llengua flamenca, alemanya, francesa, danesa i anglesa, totes elles del segle XV menys la portuguesa que cal situar entre el XVI i el XVII, la castellana impresa el XVI, més una altra feta el XVII i la italiana, la més primerenca de totes, el segle XIV.

L'autor, l'obra i la influència

Hug de Balma fou monjo cartoixà, probablement amb estudis universitaris, prior de la cartoixa de Meyrat, a Bresse, durant els anys 1289-1304. Es desconeix la data del seu naixement i la de la seva mort. Rudolf Schmitz-Perrin té escrites aquestes paraules en una nota: «la identificación de su origen (¿Hugo de Balma, de Palma, de Dorche?; señalo aquí la existencia de una aldea llamada Balme, cerca de Tolosa) y la localización de la cartuja a la cual pertenecía (Meyrat, cerca de Lyon?) quedan aún por determinar conclusivamente».² La redacció de la seva *Theologia Mystica*, coneguda tradicionalment

1. HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, Introduction, texte latin, traduction, notes et index de Francis RUELLO, introduction et appareil critique de Jeanne BARBET, Paris, Les Éditions du Cerf [vol. I] 1995, [vol. II] 1996.

2. Rudolf SCHMITZ-PERRIN, *La autonomía del amor cognoscitivo en la reflexión mística de Hugo de Balma*, dins «Analecta Cartusiana», 173 (2000), 43; remet a Harald WALACH, *Notitia experimentalis Dei – Erfabrungserkenntnis Gottes. Studien zu Hugo de Balmas Text «Viae Sion lugent»*

per les tres primeres paraules, «Viae Sion lugent [Lm 1, 4]», segurament la inicià després del 1272 i cal suposar que en accedir al priorat era ja finida. En el seu contingut, una primera ullada distingeix el pròleg, el cos del tractat i al final una *Quaestio difficilis*, per la qual es dedueix que coneixia els mètodes escolàstics de disputació. Desconeixem, com ho explica J. Barbet, si Hug de Balma tingué presents, i fins a quin punt, les obres d'Albert el Gran, Robert Grosseteste, Bonaventura de Bagnoregio i Tomàs d'Aquino.³ Però sabem prou bé la influència que exercí en obres posteriors. Concretament, la ja esmentada per J. Barbet en la introducció a l'edició reportada, explana que la seva presència en la posteritat fou acollida o rebutjada per raó de la seva doctrina.

Es tracta d'una acceptació o rebuig exclusivament centrat en la seva tesi proposada en el pròleg i en el cos de l'obra i disputada en la *Quaestio difficilis* (*Quaes.*): «Ad manifestandam illorum occultorum et mysticorum, quae dicta sunt, veritatem, quaeritur difficilis quaestio, in qua cuilibet intelligenti veritas huius sapientiae manifestius elucescit. Et quaeritur utrum scilicet anima, secundum suum adfectum, possit aspirando vel desiderando moveri in Deum, sine aliqua cogitatione intellectus praevia vel concomitante?» (*Quaes.* 1). Aquesta és la qüestió central, la difícil. Schmitz-Perrin fa una anàlisi d'aquesta *Theologia Mystica* a partir de «su parte más elaborada y normativa, es decir, de su tercera parte, la “vía unitiva”»,⁴ que amb tota la resta Balma adreçà »globalmente a sus contemporáneos universitarios o intelectuales».⁵ En tres subparts podríem dividir aquesta tercera: del començament fins al paràgraf 57 com a presentació general; del 58 al 81, exposició de com arribar a la via unitiva a través de la que ell anomena 'indústries': «dicendum est de industriis humanis, per quas amor ardentius iniciatur et iuvatur unitivum desiderium» (*Un.* 58, 2-4); i del paràgraf 82 fins al final: «dicto de persuasionibus et industriis, quibus mens super intellectum ad percipiendam sapientiam unitivam adtingit, subditur ipsa sapientia a Deo immediate edocta, a magno hierarcha Paulo Apostolo tradita, a beato Dionysio Ariopagita stilo anagogico et occulto conscripta, ipsam ad Timotheum veritatis condiscipulum destinante» (*Un.* 82, 1-6).

És sobretot en aquesta part darrera, i abans no l'argumenti més acadèmicament en la *Quaestio difficilis*, que Balma planteja la seva posició. Tria, com si diguéssim, entre l'escola aristotèlicotomista i l'escotista franciscana. I es decanta per la tradició que, com també expressa, neix en Pau de Tars, es concreta en Dionís l'Areopagita i continua per la via augustiniana. Amb dues soles expressions, de les moltes que ofereixen les seves llargues planes, n'hi ha

und deutsche Übersetzung, dins «Analecta Cartusiana», 98 (1994). Ara en nota també puc preguntar-me, fou potser, doncs, Hug de Balma occità?

3. Cf. HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, vol. I, o. c., 12.

4. R. SCHMITZ-PERRIN, *La autonomía del amor cognoscitivo...*, o. c., 46.

5. *Ibid.*, 44.

prou per comprendre la seva tesi. Per una banda «totum oportet relinquere» (*Un.* 94, 12-13), sentència breu per la qual ell entén el deseiximent de tot sense cap excepció possible, tot; o bé, pensant en els estudiosos: «non requiritur in mystica adfectione aliqua cogitatio vel cogitatio intellectus» (*Quaes.* 17, 8-10). Per l'altra part, també en la *Quaes.* 18, 18-19: «amore igitur adfectio praecedat cognoscere, et non e converso»; o bé, «nihil aliud est nisi immediate moveri per ardorem amoris» (83, 2-3). Tot ben aprofundit, però, fa dir a Rudolf Schmitz-Perrin, juntament amb altres autors, que «la postura de Hugo de Balma [...] no se puede identificar con una postura radicalmente anti-intelectualista»,⁶ partint d'una serena exegesi d'aquests mots: «prius ergo in divinis est ardendo amare quam intelligendo cognoscere» (*Quaes.* 21, 10-11). En el pròleg les paraules són també ben clares: «nam in hac sapientia necesse est ut in se ipso primo percipiat experimentaliter veritatem, et deinde sententiam verborum quae ad mysticam sapientiam pertinent [...] quia in hac primo oportet habere usum in se ipso quam verba intelligere, et practica ibi praecedit theoreticam» (*Prol.* 9, 1-8). I és encara del tot lapidari al seu final: «anima experimentaliter sublevatur, quod nec ratio intelligit, nec intellectus speculatur, sed ibi dicitur: ‚gustate et videte’ [Sl xxxiii, 9]» (*Prol.* 9, 43-45). No nega l'exercici intel·lectiu, «videre»; però no abans ni concomitantment al «gustate».

Aquestes pàgines no seran, però, les que repassin la història d'acceptació o rebuig d'aquesta doctrina del cartoixà. Sí, tanmateix, que les dedicarem un poc a la seva influència com a autor ascètic i místic i només de passada a la polèmica teològica i filosòfica que entranya la seva tesi.

Hom constata que en la història espiritual d'Europa, Hug de Balma hi ha estat present fins arribat el segle XVIII i ho palesen, en primer lloc, les traduccions manuscrites i impreses i, segonament, les referències directes o implícites en tants dels escriptors espirituals d'aquests segles. I no pas per ésser una obra del cartoixà Balma, sinó pel seu contingut, puix que fins a la segona meitat del segle XIX passava per ésser de sant Bonaventura per a molts. «Al preparar la edición de Quaracchi al final del siglo XIX hallaron que en 70 códices se atribuía a san Buenaventura la obra de Hugo de Balma. Así lo habían hecho las ediciones de Estrasburgo (1495), Venecia (1504, 1569, 1751), Roma (1588) Maguncia (1609), Lyon (1688), París (1866). La edición de Quaracchi negó a la obra la paternidad de san Buenaventura. Desde entonces se han vuelto los ojos a las ediciones que siempre la han atribuido al autor cartujo: Colonia (1534, 1541, 1577, 1579), Munic (1603), Amsterdam (1647)».⁷ Potser cal preguntar-se si el seu acolliment més aviat no depenia de

6. *Ibid.*, 52. No cal dir que la seva lectura es completa amb les referències que dóna a la nota 1 de la 54.

7. Teodoro H. MARTÍN, *Introducción*, dins HUGO DE BALMA, *Sol de contemplativos*, Salamanca, Ediciones Sígueme 1992, 14. I algunes altres esmentades a HUGUES DE BALMA,

l'atribució al sant i savi franciscà que no pas, com s'ha dit, al seu contingut. Penso, tot i aquesta possibilitat, que era més aviat per l'agosament de la seva afirmació, pel fet d'haver-se plantat davant la interpretació aristotèlica per la qual tota decisió volitiva i tota acceptació afectiva ha d'assentar-se prèviament en el coneixement (*nihil volitum quin praecognitum*), per minso que sigui, tot assegurant que no era pas així «in divinis».

Els historiadors precisaran amb detall el perquè de l'apreciació següent: en terres hispanes, de l'Atlàntic a la Mediterrània, l'obra d'Hug de Balma fou ben coneguda i àmpliament acceptada com a pauta de vida i doctrina teòrica. Ho manifesten a ponent els manuscrits en llengua portuguesa de Coïmbra i el que ara es conserva a Nàpols;⁸ l'edició castellana de 1514 que fou la primera després de l'estampació, *princeps* llatina el 1495, integrada, com s'ha dit, en l'obra de Bonaventura; i a llevant, essent part d'una obra de Francesc Eiximenis.

Hug de Balma en Francesc Eiximenis

Metodològicament ens cal començar amb un estudi de Curt Wittlin que evidencia la forma de cercar i de pouar a les fonts que tenia el menoret gironí.⁹ Tot i advertir-nos que ha treballat bàsicament sobre els textos llatins, també recorre al *Terç*, al *Dotzè* i al *Llibre de les Dones* i a algun altre encara, per la qual cosa no em sembla que erri gaire si paro l'atenció, aplicant les seves conclusions, a una part del mateix *Llibre de les Dones*, la que correspon al *Tractat de contemplació*. Les pàgines de C. Wittlin van precedides d'unes paraules que també han de posar-se en joc aquí: «és evident que les relacions d'Eiximenis amb les seves fonts formen un vast camp de recerca on resta encara molt per descobrir i per aclarir».¹⁰ Ens ensenya que Eiximenis compilava sentències que reproduïa i a voltes les amplificava; altres vegades reproduïa més o menys literalment citacions extenses i, terçament, les subdividia com es veu en el *Pastorale* on «presenta tres exemples d'una citació que, amb les seves parts subdividides, serveix per a estructurar una sèrie de capítols».¹¹ Un altre procediment és el de resumir la font, tècnica que C. Wittlin troba exemplarment en el cap. 665 del *Dotzè*, que és el *Tractatus de bello* de Joan de Leg-

Théologie Mystique, vol. I, o. c., 119-120. S'ha de dir, encara, que l'estampació castellana de 1514 l'atribueix a Balma i admet que altres no ho fan pas així; llegim a l'*Explicít*: «Aquí acaba el presente libro llamado mística teología de san Dionisio, compuesto por Hugo de Balma. Y otros dicen que por san Buenaventura».

8. Cf. HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, vol. I, o. c., 118.

9. Curt WITTLIN, *Francesc Eiximenis i les seves fonts*, dins «Llengua & Literatura», 11 (2000), 41-108.

10. *Ibid.*, 41.

11. *Ibid.*, 73-74.

nano, on l'abreuja «a més de seleccionar i reordenar els punts en què està dividida».¹²

El professor Albert Hauf, en el seu estudi *L'espiritualitat medieval i la «Devotio Moderna»*,¹³ es pregunta si fra Eiximenis fou un altre «precursor» de la *Devotio moderna*, o i més sabent que ja així l'anomenà Cebrià Baraut en el seu estudi sobre l'obra de l'abat García de Cisneros,¹⁴ on constata la influència irrecusable del *Tractat de contemplació* (TC). Aquesta és l'afirmació d'A. Hauf: «coneixent, com coneixem, la manera de treballar d'Eiximenis, no ens podem fer massa il·lusions sobre la originalitat del *Tractat de contemplació*. És també, molt probablement, una compilació. Semblen confirmar-ho les coincidències temàtiques: 1) entre el *Tractat* i els compendis dels 'devocionalistes' i el mateix *Exercitatorio*; 2) entre el *Tractat* i la *Scala* de Canals. Respecte a les primeres, crec que indiquen que Eiximenis manejava llibres com el *Tractat de contemplació* del pseudo-Efrem i el *De mystica theologia* del cartoixà Hug de Balma; del pseudo-Dionís, i d'altres autors ara més aviat desconeguts, però que foren durant segles patrimoni comú de l'Església universal».¹⁵ La citació és llarga, però cal tenir-la tota al davant perquè, encara que sigui provisionalment, em cal afegir-hi aquesta altra afirmació: el TC eiximenià és un compendi en el qual l'obra d'Hug de Balma sí que hi és i en certa mesura resumit i com a pal de paller, juntament amb d'altres fonts com les que ell mateix esmenta (Ricard de Sant Víctor, Cassià, Efrem, etc.). Ho afirmo només provisionalment perquè no em proposo ara fer-ne una anàlisi detallada, sinó solament cridar l'atenció d'altres estudiosos o, si es vol, només pretenc obrir un camí d'estudi en aquesta direcció. De tota manera confirmo la intuïció del professor Albert Hauf.

Francesc Eiximenis coneixia Hug de Balma, si no com a autor explícit de la *Theologia Mystica* (TM), sí com a cèlebre contemplatiu i així l'esmenta en la seva *Vita Christi*.¹⁶ El text llatí li era conegut i fins diria que el tenia sobre la taula. Si més no hi ha el manuscrit datable durant els anys que ell mateix escrivia el gruix de les seves obres i que avui es conserva a Tarragona.¹⁷ En una ràpida confrontació entre les dues obres hi he trobat un gran paral·lelisme.

El tractat eiximenià és una part del *Llibre de les Dones* (LD), exactament els capítols CCCLIV-CCCLXXX. La seva individuació es veu pla bé analitzant la

12. *Ibid.*, 77.

13. Albert G. HAUF, *L'espiritualitat medieval i la «Devotio Moderna»*, dins *D'Eiximenis a sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval*, Montserrat, Institut de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1990, 19-55.

14. Cebrià BARAUT, *L'«Exercitatorio de la vida espiritual» de García de Cisneros et le «Tractat de contemplació» de Francesc Eiximenis*, dins «*Studia monastica*», II (1960), 233-265 (234-235).

15. A. G. HAUF, *L'espiritualitat medieval i la «Devotio Moderna»*, o. c., 42.

16. Cf. la frase en la nota 60 d'*Ibid.*, 42.

17. Cf. J[esús] DOMINGUEZ BORDONA, *El Escritorio y la primitiva biblioteca de Santes Creus*, Tarragona 1952, 79. Avui catalogat a la Biblioteca Pública de Tarragona com a Ms. 90: HUBERTUS DE BALMA, *Tractatus de Triplici Via ad Sapientiam*. Cf. també la dada a HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, vol. I, o. c., 116.

composició de la *Scala Dei* del mateix Eiximenis.¹⁸ C. Wittlin, en la introducció a l'edició crítica del LD de Frank Naccarato,¹⁹ fa notar les desproporcions que hi ha entre les seves diverses parts, just pel seu mètode d'ampliar i enriquir a mesura que escrivia: «el pla original havia anunciat que la vuitena seria “de contemplació e sentiments celestials (de les dones religioses)” i aquest és realment el tema ja des del cap. 313. Però prosseguint, lògicament de tractar de la solitud a parlar dels pensaments sobre si mateix [...] Eiximenis va creure oportú d'intercalar allí tot un tractat *De penitència* (cap. 319). La tercera part de la penitència és la satisfacció, consistent en dejunis, almoines i oracions. Parlant de l'oració, l'autor no solament tenia ocasió d'exposar el *Pater noster* [...], sinó també d'incorporar un tractat sencer *De contemplació* [...] És evident que *Lo libre de les dones* resultà quelcom desproporcionat. A Eiximenis li venien l'entusiasme i les idees mentre escrivia». I Wittlin segueix dient: «en compilar la *Scala Dei*, contribuí a la major divulgació dels tractats de *Penitència* i de *Contemplació*...».²⁰

Vegem, doncs, sumàriament el paral·lelisme entre el text de Balma i el tractadet d'Eiximenis. Per a millor claredat d'exposició alternaré el text o traducció, podem dir, amb reducció, ampliació o glossa —que tot això fa el nostre frare—, i, el que encara és més important, seguint el fil de l'obra del cartoixa tot i reduir-la moltíssim, alternat doncs, amb l'original llatí. La reducció general que aplica el menoret, tanmateix, és deguda a una qüestió molt simple. Hug de Balma ens dóna un text dens doctrinalment parlant tot i que també ensenya les maneres pràctiques d'aplicar-lo,²¹ mentre que Eiximenis només n'extreu les idees mestres i algunes línies pràctiques tot adaptant-les a un lleguatge planer per a les seves dones. I no oblidem que el paral·lelisme que es presenta aquí s'haurà de fer algun dia amb tot el text del català i al costat no sols el de Balma, sinó també amb el de les altres fonts. D'un extrem a l'altre he destriat una colla de fragments de les diverses formes d'adaptació eiximenianes, tot i que no les classificaré com C. Wittlin ho fa en el seu treball; seguiré l'ordre del text i així es veurà més clarament la dependència entre

18. Curt J. WITTLIN, *De «Lo libre de les dones» a la «Scala Dei»*, dins *Actes del tercer col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica* (Toronto, 1982). *Estudis en honor de Josep Roca-Pons*, a cura de Patricia Boehne, Josep Massot i Muntaner i Nathanael B. Smith, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1983, 139-152, principalment, per la seva claredat, vegeu els apèndixs II i III al final de l'article.

19. Francesc EIXIMENIS, *Lo libre de les dones*, edició crítica a cura de Frank Naccarato sota la direcció de Joan Coromines, revisada per Curt Wittlin i Antoni Comas, introducció i apèndixs de Curt Wittlin, glossari a cura d'August Bover i Font, Barcelona, Departament de Filologia Catalana (Universitat de Barcelona) – Curial Edicions Catalanes 1981, XI-XXXVII.

20. *Ibid.*, XVII-XVIII, i XVIII, respectivament.

21. Aquesta duplictat de contingut és tan patent que en el Ms. de Grenoble, procedent de la Gran Cartoixa, podem llegir al començament: «[...] Theologia mystica sub duplici tractatu, primo theorico et speculativo, secundo practico et quasi activo fratris Hugonis de Balma carthusiensis» (HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, vol. I, o. c., 124).

ells. Una guisa elemental d'adonar-se'n és percebre la progressió de les pàgines del TC ensems amb els paràgrafs de la *Theologia Mystica*. En faig una exposició amb els fragments relacionats amb la «*Quaestio difficilis*» que els exposaré a part. Tot i que el lector plausiblement no té al davant cap dels dos textos, d'alguna manera es pot fer a la idea de la selecció que Eiximenis configura del cartoixà sabent que el seu text ocupa 40 pàgines de l'edició de Naccarato i el de Balma —tot i la diferència de tamany de caixa entre un 140 × 125 mm, aquell, i 140 × 90 mm aquest— n'ocupa 184.

La disposició en paral·lel remetrà a les corresponents versions crítiques. Per a Eiximenis (*Eix.*): la pàgina, el paràgraf inicial en xifra romana i les seves línies. Per a Balma: el número del paràgraf i les línies, precedits de les abreviacions de les cinc parts del tractat, això és, «prologus (*Prol.*), via purgativa (*Purg.*), via illuminativa (*Illum.*), via unitiva (*Un.*) et quaestio difficilis (*Quaes.*)».

1. *Eix.* 516, II, 9-10. *Prol.* 3, 3:

«mas aquesta fa dir al cor de l'home qui·y és levat: *sufficit*, qui vol dir “basta”».

«Ista dicit: “*Sufficit*”».

2. *Eix.* 517, IV, 1 - 518, 2. *Purg.* 3, 7-14:

«Feta la dita preparació, tu, si pots de matí o a la ora en què t'és pus avinent, te separens en algun loch secret e escur, e aquí, ab huylls tancats, remembraràs uns huyt o deu dels majors peccats que jamás faíst, la fas levada a Déu. E guarda't que, si axí menbrant los peccats lo cor s'i adelitava, que ay tantost pas ultra a l'altra, en guisa que lo dyable, ab sa astúcia, no·t faés aquí beure verí on deus rebre medicina. E aquí recitar·los davant nostre senyor Déu, axí com si·l veyes cara per cara, e sia·t vegares que Ell és aquí present»

«Sic ergo se debet anima humiliare, ut primo recolat peccata sua, in aliquo secreto loco, occultissime, et maxime in secreto noctis silentio, et maiora succincte, ne diabolus sibi inferat ad delectationem de quo obtinere debuit medicinam faciem suam erigendo ad caelum et, prout potest, sic maiora sua peccata usque ad decem vel duodecim coram Deo, quasi ipsi loquendo».

3. *Eix.* 518, I, 8-11. *Purg.* 3, 17-22:

«yo són aquell traydor, falsari, desverguonyat, abhominable e pudent qui, per sa gran foyleia e malícia e viltat, ha

«ego sum ille peccator nequissimus, miserimus, infelicior et abominabilior omnibus, qui tuam maiestatem atque

gosada, sens tota paor, offendre la vostra reverent e sobres alta Magestat, en tant que no-m basta seny ne memòria».

clementiam in tot et tantis criminibus offendi, ut illa enumerare non sufficiam, sicut nec arena maris prae multitudine enumerari potest».

4. *Eix.* 518, II, 4-5. *Purg.* 4, 6-8:

«O mon Senyor!, e ¿no m'avets Vós fet a mi e format a vostra ymaga e semblança?»

«Domine, nonne tu me ad imaginem tuam cum antea nihil essem, in tam nobile esse produxisti».

5. *Eix.* 518, II, 8 – 519, 2. *Purg.* 5, 5-18:

«[...] e sots hàbit de nostra carn passible vos volgués cobrir, e en aquella sofferir penes e affans, pobrea e menyspreus innumerables, e après batiments e mort cruel e verguonya, per satisfèr al Pare per mos peccats. Yo, Senyor, los he fets, e Vós los havets portats, axí que mos peccats són estats causa de vostres penes e mort. O, Senyor, e maraveylla és cant tota creatura no-s leva contra mi per fer-ne vengança al Senyor!» E ací pensaràs un poch en lo Senyor pengat en la creu per tu en les sues dolors».

«[...] carnis mortalis humanitatem assumeres, sed insuper propter universorum mortalium miseras sublevandas, tam dura verbera, tam innumerabilia vulnera tolerasti, ut a planta pedis usque ad verticem capitis non esset membrum in corpore tuo quod non sanguine tuo sacratissimo spargeretur. Quid ergo faciam ego, miserrimus, qui tuae mortis sum causa, non tantum vicem pro vice non rependens, sed te in facibus meis provocans, ut digno iudicio deberet contra me pugnare totus orbis terrarum a summo caeli cardine usque ad ultimum centrum inferni. Surgant ergo omnes creaturae, et, veluti proprio domino famulantes, de me vindicent suum proprium Creatorem.» Et ibi cogitet de passione Domini aliquantulum».

6. *Eix.* 519, II, 12-27. *Purg.* 8, 11-29:

«[...] O, mon Senyor!, e tan volenter me auciria si Vós o volguésseu! Mas pus sé que Vós no-u volets, suplic a la vostra dolçor e justícia infinita que Vós me auciat, o almenys, mon Senyor, me matets per mà del vostre sant àngel, qui de mi faça poderosa vengança a la vostra reverència; o, si assò no permet la vostra noblea (ne sé per quina altra via vos

«[...] sed quia ego me interficere non debo, tu me infelicem interfice; sed si hoc tuae benignitati non placet, mitte angelum tuum gladiatorem, qui de me vindictam accipiat. Sed si hoc propter tuam misericordiam non vis adimplere quod merui, quia me interficere non possum, tamen hoc quod in me est faciam, me quasi latronem tuum tibi

venga de mi), plàcia-us, mon Senyor, que-m fassats catiu, perpetual esclau e servidor de la vostra Alteza, e-m façats avorrir mi mateix e mes males costumes, e a Vós tot sol honrar, prear, servir, tembre e amar, sens tota offensa, d'aquí avant e en per tostemps." E açò dit, gita't en terra e posa la tua bocha e cara ferm en lo sòl de la casa, e r'humilia tu matex davant lo teu Creador, axí preguonament com puxes de cor e de cors. E açò continua fins que la tua ànima senta la misericòrdia del Senyor dins si matexa. E si lo gloriós Pare no-t vol dar tantost dolor de tos males, ne desplaer can no la has, ne-t vol dar neguna consolació, ja per axò no -t torps, mas persevera en aquesta santa obra, axí com dit és. Car lo beneyt Pare, qui veu que tu fas ço que en tu és, a la fi te hoirà he-t farà larga misericòrdia».

reddo in perpetuum servientem, nunquam diebus meis ullatenus in tuo servitio recedentem." Tunc prosternat se in faciem et quantumcumque poterit se humiliet, seimpsum deprimendo et altissimum offensum exaltando; et in quantum humilium, in tantum etiam citius et abundantius gratiam divinae misericordiae provocabit et tunc iam de necessitate divinae congruentiae oportet quod, quando Pater piissimus videt eum sic humiliatum coram se, dolorem conferat de peccatis, vel saltem dolorem quia non dolet, ut, per ista duo contra praedicta duo, anima purgata recuperet iam quod quondam erat depertitum, et sibi, quandoque multo amplius quam antea idipsum restauretur».

7. *Eix.* 520, III, 1-3. *Purg.* 10, 29-31:

«Alcuns ensenyen que en special plaen a nostre senyor Déu les següents al·legacions, ço és que Ell és sobirana ment bo e bell e Senyor general de tot lo món, fort altament, dolç e suau, e sobre tot enteniment misericordiós.»

«Et haec quinque breviter in hiis quinque vocabulis, includuntur: bonus, pulcher, dominus, dulcis, misericors».

8. *Eix.* 520, III, 5-8. *Purg.* 12, 19-24:

«O sobres bo!, o sobres bell!, o sobregregran Senyor!, o sobredolç, o sobremisericordiós Senyor!, ages pietat d'aquest peccador lo qual has reemut ab la tua sanch preciosa. E en dir aquestes paraules, tostemps sia la tua entenció que vols demanar la misericòrdia e purgació de tos peccats.»

«“Bone, pulcher, domine, dulcis, misericors, miserere omnium peccatorum, quos redimisti sanguine tuo pretioso”; et tunc, in quantum poterit, habeat istam imaginationem, quando dicit: “miserere” quod totus mundus inclinetur suo Creatori per verum cultum reverentiamque condignam.»

9. *Eix.* 520, v, 1-4. *Purg.* 14, 1-2:

«A espatxar encara ta suplicació posar-hi às intercessor qualche sant, al Senyor car, e en special la sua gloriosa Mare, qui sobre tots los altres és a Déu pus cara. Car ella suplicant, tots los altres se inclinen al Senyor, suplicans axí matex per açò que ella vol, e açò per reverència d'ela».

«Sed quia inter sanctos alios, excellentissime ista in beata Virgine repeiuntur, ad ipsam confugiat».

10. *Eix.* 520, v, 4 – 521, 3. *Purg.* 14, 13-18:

«E lavors li presentaràs alsunes ave-maries a la sua reverència, sots alcun devot esguart e nombre cert, per impetrar porgació de ton peccat, e hauràs lo cor a ella, pensant-la no pintada en qualque taula, mas con a regina regnant en Paradís sobre tots los àngels e altres sants».

«Tunc dicat "Ave Maria" 40 vel 50 vicibus, sub certo numero, si voluerit, dividendo, vel simul, prout melius sibi videbitur, haec, quasi in signum dilectionis et spiritualis homagii, ei cotidie pro tributo reddens, ipsam non in pictura parietis nec in sculptura lignea, sed in caelo adtente et adfectuose salutans, ad ipsam immediate dirigat».

11. *Eix.* 522, VII, 1-5. *Prol.* 6, 5-10:

«Aprés, donchs, que per un mes o per dos hauràs pensat, orat e contemplat en tos mals [...] e segons que lo lum celestial te inspirarà conèxer què t'és miyllor, axí faràs. E si veus que la tua ànima ya desiga humilment se estendre queucom pus alt...».

«postea, per aliquantum temporis, scilicet per unum mensem vel per duos, secundum quod, divino superirradiante lumine, videbitur expedire, ad amorem cogitando consurgat. Quod si praesumptuosum forte alicui videatur quod anima, involuta peccatis multiplicibus, audeat a Christo petere amoris unionem».

12. *Eix.* 528, IV, 1-9. *Un.* 35, 6-23:

«Pensa, diu ell, lo pagès quant de trebayll passa en lo camp ans que vingua a les messes, e açò laurant, cavant, reguant e esmenuant les gleves de la terra, e aquí soffirent fret, calor, trebayll, anugs infinits, e açò solament per passar

«Nam agricola nunc torridos solis radios, nunc pruinas nives et glacies non declinans, terram infatigabiliter scindit et indomitas agri glebas frequenti subigit vomere, ut eam cunctis sentibus expurgatam universisque graminibus

la mesquina de vida o per avançar queu-com mundanal. Si, donchs, l'om terrenal, per aconseguir un poch de bé qui poch dura, porta volenter tant de treball, quant més, e ab miyllor cor e ab pus fervent e gogós, l'om crestià, e majorment religiosa, deuria tostemp esforçar que ab lo seu eternal Creador fos de tota sa pença unit, e en Aquell trobàs e hagués açí tot son guoig e n meresqués haver la eternal glòria».

absolutam [...] Si ergo tot laboribus, tot calamitatibus incessanter aestuat, ut possit terrenus terrena percipere per modicum temporis in ipsis quietudinem inventurus, non immerito omnis anima totius Trinitatis insignia imagine, et maxime religiosa quae ad hoc obtinendum efficacius ut Deo aeterno uniatur, strictius prae aliis se succinxit, in quo tanquam in fonte beatitudinis laetitiam in praesenti et gloriam in futuro per unitiva desideria poterit exhaurire».

13. *Eix.* 528, v, 3-4. *Un.* 35, 27-28:

«Per tal de ja la Scriptura, *Sapientie: In paucis vexati in multis bene disponentur*».

«secundum divinum in libro *Sapientiae* dicentem: "in paucis vexati et multi bene disponentur"».

14. *Eix.* 529, vi, 6-7. *Un.* 37, 19-20:

«dient-li: *Aperi michi, soror mea, sponsa mea, columba mea*».

«sic dicente in *Canticis*: "Aperi mihi, soror mea, sponsa mea, columba mea"».

15. *Eix.* 535, iv, 1-5. *Un.* 59, 1 [...] 12-20:

«La primera astúcia e indústria, sí és que lo contemplant de fet continuu sa supplicació a nostre Senyor sisvol si senta calt o fret, e no cés de suplicar que lo Senyor benuïrat li dó a sentir e a amar ardentment si matex, e-l fassa a Ell servir tostemp purament, preservant-lo de tota offensa; car si persevera...».

«Primo enim [...] Sibi ergo necessaria est industria [...] ut sive habeat devotionem sive non, sive se sentiat calidum sive frigidum, tamen, ut postea prolixius dicetur, pulset ad ostium, divinae pietatis et bonitatis affluentissimam misericordiam obsecrando, ut illum dilectum per amorem aestuantem sentiat, qui ipsum creavit ad suam imaginem, ad sibi obsequia impendenda. Non ergo a suo proposito desistat».

16. *Eix.* 535, vi, 3-5. *Un.* 62, 1-2 [...] – 63, 1-3:

«E en special deu sobre açí invocar ajuda dels sants de Paradís, e en special

«Sed quia modo dictum est quod mentes angelicae et sancti beati in gloria

de la Regina de glòria, e après dels sans àngels, pares e ministres e companyons nostres specials».

praecipue sunt deprecandi [...] Et suum angelum a divina bonitate a sua primordiali origine ad sui custodiam deputatum revereatur, deprecando adtentius».

17. *Eix.* 536, III, 1-13. *Uni.* 64, 1 – 65, [...] 12-13 [...] 15-16:

«La quarta astúcia és seguir en orant aquella manera en l'estar corporal en lo qual l'om se tròpia miylor e mils se n'ençén. Ligim que Moysès, orant, estava dret e tenia les mans esteses envers lo cel. Salamó estava ajonoylat e tenia la cara envers la terra e les mans altes envers lo cel, segons que appar en lo *Paralipomenon*. Magdalena, cant demanava misericòrida a Jesucrist, estava tota gitada en terra, besant e reguant de ses làgremes los peus del Salvador, mas escoltant lo Senyor beneyt seya en terra als seus peus. Lo Salvador, en l'ort, suplicant al Pare la nit de la cena, estava ajonoylat inclinant-se en terra e cridant al Pare gran crit. E axí matex en la creu cridà, estant tot estès en aquella. Los apòstols, cant Ell se'n pugà, estant drets e la cara e mans levades a Ell, suplicaven-lo que li membràs d'ells. Canseylla, emperò, lo gran contemplador Dionís, en lo libre *De Mística Theologia*, que lo contemplant estigua, dret o ajonoyllat, ab la cara tostemp levada envers lo cel».

«Sequitur de tertia industria quae est in modo quoad corpus, quantum ad orantes in unitivis desideriiis extendi. Et cum modum multiplicem orandi expressum nobis in sacra pagina videamus, scilicet Moisi qui, erectus in corpore, manus extentas in caelum erigebat; secundus, Salomonis in libro *Paralipomenon*, qui, flexis genibus, faciem versus terram, manus ad caelum erigebat; tertius est in Novo Testamento in Maria Magdalena, quae prostrata ad terram in faciem, beatos pedes benigni Redemptoris lacrimis irrigavit; quartus, in sedendo, quem ab ipsa Magdalena habemus in Ioanne, dum ipsa sedebat ad pedes Domini in silentio, plus orans intus cordis desiderio quam labiis foris; quintus, a Domino Iesu Christo, qui Patrem, ut ab eo calix passionis, si possibile esset, transiret, exoravit, positus genibus procidens in faciem suam, tribus vicibus repetendo; sextus, in cruce, quando manibus extensis erectus in corpore Patri spiritum commendavit; septimus, ab Apostolis Dominum Iesum ad Patrem ascendentem desiderio revertendi ad ipsos, corpore erecto, facie versa ad caelum interius orabant. [...] secundum beatum Dionysium, sibi in *Mystica Theologia* [...] unde vel corpore totaliter erecto stando vel flexis genibus».

18. *Eix.* 536, v, 1 – 537, 5. *Uni.* 68, 15-22:

«E diu aquest: si'm demanes qual ora és pus apte a levar si matex en aquesta santa ocupació, dich-te que de nits,

«Si autem de hora competentiore sit quaestio, qua mens divinis laudibus se extendat, audi Dominum per Prophe-

cant la gent reposa e negú no-t torba, e fas al Senyor gran plaer que aquella hora que-ls altres dormen, [...]. Escrit és en lo *Psalm̃p: in die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte canticum eius*».

tam dicentem: “In die mandavit Dominus misericordiam suam et nocte canticum eius”; quod maxime dicitur, quia tunc minus videtur ab hominibus, quia tunc quasi omnia silent tumultuantia quia tunc dormit populus christianus, ratione cuius caritatis curam debet adsumere».

19. *Eix.* 537, II, 1-7. *Uni.* 72, 1 [...] 4-8 [...] 12-15:

«La sisena indústria, sí és saber mudar sos pensaments d'un en altre. E açí attén que si lo contemplatiu, per lonch temps, estava contemplant en una mathèria matexa, daria gran enuig al cap e als pits de si matex, e per consegüent a tot lo seu cors; per què, axí com aquell qui plaentment vol pendre un bon dinar e bé mengar, muda sovín les viandes, axí lo contemplant se deu mudar de cogitació en cogitació cant se veu aflaquir massa lo cap pensant en special en alcuna».

«Dicto de quinta indústria [...] secundum quod videmus in naturali refectione animalium corporum, si aliquid magis delectabile ad vescendum continue propinetur, cum ex eiusdem continua et diuturniori replicatione gustus sensibilis fatigetur, novarum ferculorum refectionem est appetens [...] Sic mens, si horam quam sibi ad divina colloquia dedicavit, totaliter in extensivis motibus aspirans ad sponsi unionem expenderet, propter fatigationem corporis non sistineret spiritus».

Eiximenis i la «Quaestio difficilis» d'Hug de Balma

Tot i que només sigui sumàriament, no es pot obviar aquest punt de l'obra d'Hug de Balma quan Francesc Eiximenis topà amb ell: hagué de passar-lo per alt o dir-hi la seva. Bernard de Waging i Nicolàs Kempf encara se'n feren ressò a finals del xv,²² sense oblidar, evidentment, el canceller Jean Charlier de Gerson i el cardenal Nicolau de Cusa des d'abans.²³ Ara bé, en temps d'Eiximenis la polèmica encara no havia desfermat cap vent. De fet, fou una polèmica del s. xv iniciada pel cistercenc Vicent d'Aggspach enfront del canceller de París Jean C. de Gerson el 1453 i la continuà fins el 1460 amb Marquard Sprenger.²⁴ L'esmentat Rudolf Schmitz-Perrin constata que la part de l'obra de Balma més elaborada i més normativa és la tercera, com ja s'ha recordat, i és remarcable aquesta observació perquè el tractat sencer, aquesta part inclosa, té un gruix doctrinal considerable que va desaparèixer en les versions castellanques dels s. xvi i xvii. En efecte, així fou en la traduc-

22. Cf. La introducció a HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, o. c., 73-99.

23. *Ibid.*, 60-73.

24. Cf. Teodoro H. MARTÍN, *Introducción*, o. c., 18-19.

ció d'un franciscà del convent de San Juan de los Reyes de Toledo, l'any 1514. L'estampació va ésser aquesta: «*Sol de contemplativos* compuesto por Hugo de Balma de la orden de cartuxos nuevamente romanizado y corregido...».²⁵ Parem esment en l'expressió «nuevamente romanizado y corregido»: incita a sospitar una versió anterior que, una de dues, ara s'ha esmenat de qualques errors, o bé se l'ha esporgada d'allò més teològic discutible. L'historiador Melquíades Andrés assenyala amb justesa que aquest tractat, «despojado de las cuestiones disputadas [...] transmitió a la espiritualidad española la tradición medieval del amor como conocimiento, y de la voluntad como potencia que sale de sí y se une a Dios cuando el entendimiento calla, porque ha cubierto su campo propio».²⁶ Tal vegada s'hagi de remarcar més aquest pensament: «en la traducción de 1514 hallaron los españoles la mejor interpretación popular del Areopagita».²⁷ Aquesta versió fou reeditada sola o amb altres tractats ascètics a Sevilla el 1543, a Medina del Campo en 1553, el 1558 a Alcalá de Henares i el 1575 a Mèxic. Vingué després el carmelitè Jerónimo Gracián fent-ne una versió adaptada «donde se omiten todos los tecnicismos teológicos».²⁸ Aquesta traducció influí semblantment i àmplia en ésser difosa per les edicions de Madrid el 1601, 1616 i 1635, la de València del 1607 i la de Brussel·les dels anys 1609 i 1617. Si pàgines enrere traspasava als historiadors l'encàrrec d'esbrinar la vasta difusió de Balma en terres ibèriques, potser el detall d'haver estat conegut sense els fragments motivadors de polèmica, sigui una pista per entendre la petja deixada. I una altra pista és, evidentment, el sòl polític que en temps del cardenal Cisneros era regat amb religió, quan reforma religiosa i política anaven de braçet i coronaren el naixent imperi de conformació castellana.²⁹ Uns cent anys després que fos escrita la *Theologia Mystica* i uns cent vint-i-cinc abans no fos traduïda al castellà, Francesc Eiximenis ja en féu una adaptació més pràctica que no pas teològica, remarcablement en els capítols CCCLXXI i CCCLXXII on

25. L'explicit diu: «Aquí se acaba el presente libro llamado *Mística Teología* de San Dionisio, compuesto por Hugo de Balma y otros dicen que por sant Buena Ventura, el qual mandó ymprimir el Reverendo Padre fray Antonio de Cibda [sic] Real, vicario de san Juan de los Reyes de la cibdad de Toledo a gloria de Dios y prouecho de las personas deuotas según por él se puede ver. Fue ympreso en la ymperial cibdad de Toledo por Juan Varela de Salamanca, vezino de Seuilla. Ymprimiosse a costa e misión de Alonso de Esquiuias librero, vezino de Toledo. Acabose postrero de Aagosto [sic] en el año de mill y d et xiiij. Deo gratias» (Cristóbal PÉREZ PASTOR, *La imprenta en Toledo. 1483-1886*, Gérard Th. Van Hausden, Amsterdam 1971, 39, núm. 66; cf., també, HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, o. c., 120).

26. Melquíades ANDRÉS, *La teología española del s. XVI*, Madrid, BAC MCMLXXVII, vol. II, 111.

27. T. H. MARTÍN, *Introducción*, o. c., 12.

28. *Ibid.*, 18.

29. Aquest aspecte es llegeix bé en les pàgines de José MARTÍNEZ MILLÁN, *Corrientes Espirituales y Facciones Políticas en el Servicio del Emperador Carlos V*, dins W. P. BLOCKMANS and N. MOUT, editors, *The World of Emperor Charles V*, Amsterdam, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences 2004, 107-110, principalment.

sols de passada entoma la *Quaestio difficilis*. Vegem-ne també una mica el paral·lelisme.

Hug de Balma inicia l'exposició afirmant que la seva doctrina fou donada per l'apòstol Pau al beat Dionís, que per tant els seus ensenyaments en estil anagògic i secret (*Un.* 82, 5) contenen verament la saviesa suprema de Pau «et culmen totius perfectionis» (*Un.* 82, 17-18). Eiximenis, al seu torn, només afirma que en parla Dionís i salta directament a la definició:

20. *Eix.* 539, IV, 3-6. *Un.* 85, 4-11:

«De la qual parlant Dyonís, en lo libra *De misticha theologia*, diu axí: que contemplació unitiva és una divinal saviesa qui per ignorància és coneguda, qui és, per tot e en tot, sobre totes altres sciències, indústries i savieses, en quant ajusta l'om, cordialment e per amor, sobiranament, ab Déu».

«Unde et a beato Dionysio incomparabiliter omnes alias excellens sic definitur: "Sapientia est Dei divinissima cognitio per ignorantiam cognita", et non tantum praeclarior, immo universalior et utilior est aliis scientiis et cognitionibus et apprehensionibus, quia non tantum adfectum supra se erigit et amore extatico perfecte unit sponso altissimo creaturam».

A continuació retrocedeix al paràgraf anterior de la TM afegint dues referències bíbliques i confontent, com el mateix Balma, Ricard de Sant Víctor amb Hug de Sant Víctor:

21. *Eix.* 539, V, 1-8. *Un.* 84, 1-7:

«La primera, sí és atnent a la bonea, bellea, granea e bell orde qui és en les creatures, per les quals propietats, axí com per espill de Déu, lo nostro enteniment pugua a conèixer Déu, axí com a faedor e a ssenyor d'aytals coses, segons que és tocat, *Sapience, XII, et Ad Romanos primo*. E en esta matèria Ricard de sent Víctor ensenya al nostre enteniment de puguar a Déu, en lo seu libre *De archa mistica*, per XLII estacions, per les quals lo poble de Israel vench a la terra de promissió après que partí de Egipte; e per sis graus ensenya aquí com pot hom puguar en contemplant fins al nostro Creador».

«Una cum sit triplex cognitio, una videlicet quae per speculum creaturarum sensibilium respicit, quae docetur a Richardo de Sancto Victore in *Archa mystica*, ubi per XLIIas considerationes olim in populo Israelitico ab Aegypto ad terram promissionis veniente expressissime figuratas docet pervenire et per VI gradus ascendere ad omnium Creatorem».

Després Eiximenis amplia explicativament unes altres línies del cartoixà:

22. *Eix.* 540, I, 1-6. *Un.* 84, 7-11:

«La segona via és quax per lo contrari, car la primera és purgar al Senyor per la creatura, e la segona ensenya com per comparació de la creatura al Creador o del Creador a la creatura, axí com de exemplar a la cosa exemplada, hixen innumerables e piadoses e altes veritats, e altes contemplacions, qui manifesten a nós nostre senyor Déu ésser sobiranament bo, bell, alt, noble, meraveylós, vertader i digne de tota honor, glòria e laor».

«Alia est quae intelligentiae exercitio, per spiritualium immissionem radorum, docet primam causam per effectum cognoscere, et in omni exemplato per considerationem exemplaris ad veritatem immutabilem pervenire».

I segueix, com Balma, amb la referència a *De magisterio* i a *De vera religione* de sant Agustí. Repeteix la definició donada per Dionís en el paràgraf 85 i condensa els quatre següents (86-89). Empalma tot seguit amb la citació de la carta de sant Jaume (I, 17), hi afegeix de la seva collita una referència genèrica al setè capítol de *Saviesa* i retorna a Balma amb la perícopa del *Salm* LXXVI, 3-4. Etcètera. Així fins al final del capítol CCCLXXVI.

Fixem-nos ja en el nus d'allò que serà la polèmica del s. XV que apareix en el capítol següent. Eiximenis escriu:

«Seguonament se prova açò per tant car molts devots contemplatius hi à qui més amen que no saben, e més que no entenen, axí con apar dels ignorants e més devots que los grans clergues. Donchs, aquells aytals més amor han e més se ensèn lur amor que lur intel·ligència» (541, v, 1-4)

que condensa el paràgraf 16 de la *Quaes.* A continuació, en el TC eiximenià hi ha el 22 de la *Quaes.* que correspon a l'inici de les solucions a les deu objeccions proposades més els seus corresponents *sed contra*. Retrocedeix al *sed contra* de la primera objecció (*Quaes.* 12) combinada amb la perícopa que hi ha en el cos de la *Un.* 57, per desembocar en el paràgraf següent amb l'objecció segona a partir d'una afirmació augustiniana més la tercera treta d'un text de Dionís, així és: *Quaes.* 4 —que Eiximenis reproduïx idèntica— i 5. D'aquesta manera s'arriba a la meitat del capítol del TC i la resta es compon amb el final de *Quaes.* 5 i s'hi conjuminen *Quaes.* 22 i *Quaes.* 53. Segueix una breu pregària, que és l'allargament d'una de Balma:

«O, Senyor!, e ¿quan te amaré, quant te possehiré, quant te veuré, quant te hauré dins mi?» (542, IV, 7-8)

«O Domine, quando te diligam? Quando te amoris brachiis constringam?» (*Quaes.* 46, 14-15).

I ja arribat al final d'aquest capítol CCCLXXII, Eiximenis exposa en tres ratlles el fragment que comença «ideo beatus Dionysius omnes doctores scholasticos et speculativos confutat...» (*Quaes.* 47, 7-8) guardant-se, el nostre menoret, d'esmentar els «doctors i escolàstics» que l'afecta directament, referint-se a «los gran philòsofs [...] los presents theòlechs», i així, «intelligenti, pauca». I el tros final:

23. *Eix.* 543, III, 1-8. *Quaes.* 49, 2-16:

«D'aquesta tan alta e tan gloriosa saviea se entén ço que diu sent Pau cant dix que aquesta és aquella saviea *quam nullus sapiencium scilicet grecorum intelligere potuit*. E de la qual diu *Ad Corinthios: Spiritus noster Spiritu Divino unit que sunt eius; et hec est "sapiencia quam loquimur inter perfectos"*. De la qual dix Jesucrist als apòstols ans que se'n pugàs: *Induimini virtute ex alto*. Et açò significa lo vestir que fa lo prevere en l'altar, qui per lo cap avall se gita lo camís, l'amit e la casulla, car tota esta santa saviea ve d'alt, ne-y és alrre bastant a dar-la, sinó sol Déu».

«[...] audiat ab Apostolo, qui fuit principalis hierarcha huius sapientiae quam nullus sapientium graecorum intelligere potuit, quoniam haec sapientia solum spirituali examinatione cognoscitur, de qua loquitur ad Corinthios, dicens: "spiritus noster Spiritui divino unitus sentit quae sunt eius". Et haec est sapientia quam loquebatur inter perfectos. Unde hoc est illud quod Dominus promisit Apostolis dicens: "Induimini virtute ex alto". Unde, sicut sacerdos induit se a capite, scilicet a parte superiori, sic anima induitur a parte summi adfectus. Unde, primo tangitur igne Spiritus Sancti quam aliqua cogitatio praevieniat. Patet ergo evidenter quod anima vere amans potest consurgere in Deum per adfectum accensum amoris desiderio, sine aliqua cogitatione praevia. Amen».

Francesc Eiximenis ha resumit, o potser caldria dir que ha retallat un grapat de fragments triats de l'obra de Balma, els suficients perquè, sumant-hi retalls d'altres i expressions pròpies, en restés un text prou unitari. Aplega les idees principals, algunes disposicions pràctiques i, pel que fa a la *Quaes.*, no es pronuncia explícitament tot i que de manera indirecta, en reproduir la tesi del cartoixà, d'alguna forma la fa seva. Recull fragments de les objeccions, exactament de nou paràgrafs diferents, i de les darreres línies on Balma s'expressa clarament i absoluta: l'ànima verament amant pot aixecar-se vers Déu per l'afecte ablamat pel desig d'amor sense cap coneixença prèvia.

El pròleg en versió llatina

La Biblioteca Lambert Mata de Ripoll conserva un manuscrit sorprenent per més d'un concepte. És el numerat XLIX i correspon a una obra del caputxí Miguel de Valladolid, *Refectorio del alma y mesa del espíritu*. Avui per avui i malgrat el quest al qual he lliurat hores, penso que som davant un molt notable escrit de teologia mística desconegut.³⁰

Miguel de Valladolid nasqué en terra de Castella la segona meitat del s. XVI i com a frare caputxí passà a formar part de la província de Catalunya, de la qual en fou definidor³¹ i per encàrrec del provincial fra Miquel de Girona, l'any 1612, escriví la *Crónica de los capuchinos de Cataluña*. Aquesta història és avui el Ms. 987 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.³² N'hi ha una edició parcial deguda a fra Ambrosi de Saldes.³³ També es coneix d'ell un altre manuscrit a la mateixa Biblioteca, el 133: *Examen de las proposiciones que los padres fray Pedro de Álava y Francisco de Sosa han dicho contra el instituto de los religiosos menores capuchinos de nuestro seráfico padre san Francisco*, del qual n'existeix una traducció italiana al Vaticà.³⁴

Pel que fa, però, al manuscrit ripollès enlloc no n'he trobat cap referència. És un text dedicat a la teologia mística de Dionisi Areopagita.³⁵ Consta de 401 folis, si bé li manquen els tres primers.³⁶ El text és escrit en castellà,

30. Desconegut a mitges si es té present la dada següent: «49. *Refetorio del alma, mesa del espíritu de San Dionisio*. Comienza trunco: "... úsan los médicos en su facultad: asta que en la plática alcançan la interpretación de lo que no entendían leyendo..."», 401 folis., finales del s. XVI, cart.» (Pedro M. CÁTEDRA, *Los manuscritos castellanos de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll*, dins «El Crotalón. Anuario de Filología Española», 1. Madrid 1984, 880). Que siguin presents aquí, amb el meu profund agraïment, la directora de la Biblioteca ripollesa, Dra. Concepció Canadell i l'oficial bibliotecari i auxiliars, per la seva pacient ajuda i atenció complaent tothora i fins a deshora.

31. Va ésser-ne elegit en el primer capítol provincial de Catalunya-Aragó-València celebrat el 20 de setembre de 1602 (cf. BASILI DE RUBÍ, *Un segle de vida caputxina a Catalunya, 1564-1664. Aproximació històrico-bibliogràfica*, Barcelona, Caputxins de Sarrià 1977, 233).

32. Vegeu-ne la descripció a *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, volum II. 1. Barcelona: *Biblioteca Pública Episcopal i Biblioteca de la Universitat*. Direcció Eulàlia DURAN. Compilació a cura d'Eulàlia MIRALLES, Maria TOLDRÀ, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2000, 267-271.

33. *Crónica inédita de los frailes Menores Capuchinos de la Provincia de la Madre de Dios de Cataluña*, dins «Revista de Estudios Franciscanos», tomo V [sic, per IV] (1910), 171-174; tomo V (1910), 396-400, 471-475; tomo VI (1911), 183-187 i tomo VII (1911), 93-110.

34. Cf. *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, volum II. 1., o. c., 127-129. De més a més d'aquestes obres esmentades, se'n conserven, manuscrites, unes altres set més repartides entre la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, l'Arxiu de la Corona d'Aragó i l'Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya (cf. BASILI DE RUBÍ, *Un segle de vida caputxina a Catalunya, o. c.*, 347-348).

35. Potser sí que podem tornar a la més antiga tradició que així l'anomena, deixant l'afegit de Pseudo, com proposa Josep Batalla (cf. DIONISI AREOPAGITA, *Dels noms divins. De la teologia mística*, Barcelona, Editorial Laia 1986, 17).

36. Vegeu la referència de la nota 32.

centrat a la doble plana del llibre obert, i als amples marges esquerre de l'una i dret de l'altra més al superior i inferior d'ambdues hi ha les referències bíbliques i bibliogràfiques, i endemés encara, notes en els nous marges més extrems de cada pàgina. En aquest doble marge hi ha còpia de llargs fragments d'autors tan diversos com dels sants Jeroni, Agustí, Ambròs, Bernat, Bonaventura de Bagnoregio, Tomàs d'Aquino i altres. De Plató, Orígenes, Joan Tauler i Joan Ruisbroec, etc., més els contemporanis seus Francisco Suarez, fray Leandro de Sevilla, Francisco de Santa María i el general del carmelites descalços, Joan de Jesús Maria. I entre tots ells i més, Hug de Balma, del qual reproduïx, ni més ni menys, al marge del segon capítol, el pròleg en llatí de la seva *Theologia Mystica*. En aquest capítol, perllongació del primer, Miguel de Valladolid exposa quina cosa sia la teologia mística segons els diversos comentaristes posteriors a Dionisi Areopagita i ve a parlar de Jean Charlier de Gerson, el canceller parisenc, de com en la seva *Theologia Mystica* ensenya que són molts «los que afirman que consiste la mística theología en esperiencias intrínsecas alcanzadas por medio del divino amor. Dionysio cartusiano, no sólo lo dice, declarando a san Dionysio, que la mística theología es aquel grado de sapiencia en su tercer grado que es don del Espíritu Santo y no puede estar sin caridad en la alma, mas aun quiere que este grado de noticia de Dios pueda estar en la alma sin el uso de las phantasmatas, y funda esto en unas palabras del primer capítulo de la mística. Enrique de Palma es también de este parecer, si es suyo un tratado que se intitula "Uie Sion lugent" y anda entre las obras de san Buenaventura, el qual atribuyen Gerson y otros a Enrique y no a san Buenaventura» (fol. 3v).

Tenim, doncs, a Catalunya i fet en ella el s. XVI, o potser ben bé a la primera del XVII —Miguel de Valladolid morí a Tarragona el 1619—, un nou manuscrit d'aquest fragment de l'obra de Balma que bé paga la pena d'ésser publicat. En el que resta del pròleg de la seva obra, Miguel de Valladolid confessa que escriu «para que con claridad se diga lo que pretendió enseñar san Dionisio mediante este libro [*i. e. Mystica theologia*] y para que se lea y entienda con sencillez y se execute con fervorosa caridad lo que se entendiere» (fol. 2).³⁷ I el propòsit del primer capítol és ben explícit en el seu llarg títol: «El capítulo primero propone la opinión de aquellos que quieren que consista la mística de san Dionisio en las esperiencias intrínsecas que hacen las almas puras, estando unidas con Dios sobre la mente o elevadas sobre todo lo que puede entenderse». Doncs bé, en aquest context de presentació i definició de la mística hi ha copiat el text d'Hug de Balma.

37. Al començament del presentat com a segon capítol de la primera part, es pot llegir que «contiene algunas consideraciones que sirven para mayor declaración de la mística y algunos avisos que disponen para exercitar con fruto la oración y para servir por ella a los estados de contemplación» (fol. 114v).

El pròleg de la versió catalana

El text català de la *Theologia Mystica* d'Hug de Balma es troba en el manuscrit N. I. 16. de la Biblioteca d'El Escorial. «231 hs de papel y pergamino —a cada 3 de papel siguen 2 de perg.—, fols. a tinta y lápiz con num. romana y arábiga. [...] Letras del siglo XV, a 2 cols. Capitales, rojas y azules, alternando, unas con adornos de rasgueo y otras sin ellos. Epígrafes rojos. Calderones rojos y azules, alternando. [...] 288 × 215 mm. Encuad. en pergamino. Procede de la biblioteca del Conde-Duque, sign. 26. 12. [...]».³⁸

Aquest és un manuscrit miscel·làni en el qual les obres que envolten la de Balma són les següents. La precedeixen *De vida contemplativa, solitària i reposada* de l'abat Isaac, *De vida solitària i de la cel·la* de sant Basili i *De contricció de cor* de sant Efreem, diaca; la segueixen *VII maneres de temptacions*, anònim; *Remei contra algunes temptacions {...} espirituals en los temps d'Anticrist*, anònim; dos petits tractats també anònims; una oració; *De l'ànima sensitiva i intel·lectiva*, anònim; sis altres breus tractats igualment anònims de la mateixa temàtica; el *Llibre de meditació* atribuït a sant Bernat, i una *Exposició sobre el pàrenostre qui és en los cels*, anònim; i un conjunt de sentències i pensaments sobre Jesús, Maria i la vida cristiana.³⁹ El tractat d'Hug de Balma omple els folis 101v-160.

Dues qüestions es presenten a consideració tan bon punt s'avança en la lectura d'aquest pròleg. La primera és, d'alguna manera, vorana al concepte de teologia; la segona, lingüística. Abans encara cal un mot referit a la diversitat de noms de l'autor. La tradició ens ha llegat el d'Hug, mentre que el manuscrit català ens dóna el d'Umbert. La ja esmentada segona estampació de l'obra, la de Colònia de l'any 1534, la preparà el vicari de la cartoixa d'aquesta ciutat germànica a partir d'un manuscrit del segle XV que allí es conservava i avui és perdut. D'aquesta prové el nom segur: «HUGONIS CARTHUSIANI AUTHORIS vetusti, de triplici via ad sapientiam & divinorum contemplationem, opusculum

38. Julián ZARCO CUEVAS, *Catálogo de los manuscritos catalanes, valencianos, gallegos y portugueses de la Biblioteca de El Escorial*, Madrid, Tipografía de Archivos 1932, 54-55. «nº 4541. D. Gaspar de Guzman, Biblioteca selecta del Conde-duque de Sanlúcar, gran canciller, de materias hebreas, griegas, arábigas, latinas, castellanias, francesas, tudescas, italianas, lemosinas, portuguesas, etc.». Aquestes ratlles són d'un manuscrit de 506 folis copiat el 1744, és un catàleg i ens assabenta que la biblioteca referida passà al convent carmelità de Sevilla. En la seva columna 1493 llegim: «Isaac y Umberto (Ab.) – De mística theología, catalán: en fol. (caja 26, número. 12.)», això és: el Conde-Duque de Sanlúcar tenia l'avui manuscrit d'El Escorial classificat amb aquesta numeració que recorda Julián Zarco. Cf. la font d'aquesta informació a Bartolomé José GALLARDO, *Ensayo de una Biblioteca Española de libros raros y curiosos*, formado con los apuntes de... Tomo IV, Madrid, Imprenta y Fundación de Manuel Tello 1889.

39. Deixem de banda la precisió dels títols de les obres citades com també la certesa sobre els seus autors i el real o només suposat anonimat. Ens limitem al manuscrit escorialenc a partir de la descripció de Zarco Cuevas.

plane aureum». ⁴⁰ La tradició manuscrita que ha servit de font a l'edició crítica ens ha llegat el nom d'Hug de Palma en els manuscrits de l'Abadia de Melk (Melk, Stiftsbibl. 103/1719) i en la de Tegernsee (Munich, Bayer. Staatsbibl. Clm 18590), i el d'Hugonis de Balma en el manuscrit de la Gran Cartoixa (Grenoble, Bibl. munic. 863 [Cat. 406]). ⁴¹ El nom d'Humbert deu tenir per explicació una més petita família de manuscrits que l'atribueixen a ,Humbertus', com és el cas del ja esmentat del monestir de Santes Creus i del qual tornarem a parlar més avall.

De quatre maneres ha estat intítulat el tractat d'Hug de Balma: *Theologia Mystica*, *Viae Sion lugent*, també *De triplici via* i, encara, *De triplici via ad sapientiam*. ⁴² En el cos del pròleg ell mateix l'anomena explícitament *Theologia Mystica* tres vegades: «mystica theologia dicitur» (*Prol.* 2, 9); «haec igitur est mystica theologia, id est occultus sermo divinus, quo mens ardore amoris disposita, linguis adfectionum Christum suum dilectum occulte adloquitur» (*Prol.* 7, 12-15) i «[...] tertio, ipsius *Mysticae Theologiae* textus manifeste exponitur» (*Prol.* 9, 19-20). Doncs bé, la versió catalana ha traduït: «és apellada mesclada theologia» (f. 102c, 32-33); «que és mesclada theologia. Aquesta mesclada theologia és paraula o doctrina divinal ameguade, per la qual la pensa disposta per ardor ab lengües de afeció parle ameguadament ab Jesucrist, amat seu» (f. 103d, 25-31) i la tercera, «lo test de la theologia mesclada manifestament és espost» (f. 104c, 3-4).

Com s'explica la traducció «mesclada»? És evident que tradueix pla bé la idea més original fonamentada en l'obra de Dionisi Areopagita, això és, la seva relació amb allò que de la realitat divina és ,amagat'. Però el terme que el traductor ha triat fa pensar en el mot MIXTICUS, propi del llatí eclesiàstic segons Ernout-Meillet. ⁴³ Aquesta referència a un llatí específic, ens orienta no pas a una qüestió teològica estricta, sinó a la que podríem denominar teològicodevocional. Si aprofundíssim en el sentit rigorosament teològic, aniríem a la paraula ,místic/mística' que explica amb claredat i profusió de fonts l'obra de Henri de Lubac ⁴⁴ —a la qual adreço el lector. Tanmateix no podríem restar en aquesta lliçó ni tampoc, per exemple, en la més ampla narració de l'origen del mot feta per Louis Bouyer. ⁴⁵ També s'ha de considerar l'evolució

40. DIONYSII CARTHUSIANI, *Opuscula*, Coloniae opera & impensis [sic] Melchioris Nouensiani, Anno M.D.XXXIII. L'exemplar de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona és catalogat com a CM-1853. El text del pròleg ocupa els folis 233v-235v. Cf. HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, vol. I, o. c., 119.

41. Cf. *Ibid.*, 122 i 124.

42. Amb l'allargament et *diuinorum contemplationem*, com és el cas de l'edició feta a Colònia el 1534.

43. Cf. A. ERNOUT – A. MEILLET, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, Éditions Klincksieck ⁴1979, s.v. «misceo», 406.

44. Henri de LUBAC, *Exégèse Médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*, Paris, Aubier 1959, Tome II, 396-408, això és, el paràgraf «Mystère».

45. Louis BOUYER, *Mysterion. Du mystère à la mystique*, Paris, O.E.I.L. 1986, 193-204.

significativa d'aquesta paraula des de la seva variació gramatical d'adjectiu a substantiu. Es tracta d'un aspecte que, en paraules de qui l'ha estudiat, és «d'ordre sémantique, cette modification a naturellement une portée théologique: elle suit, dans le discours chrétien, un cheminement de la réflexion et un déplacement des perspectives».⁴⁶

Michel de Certeau ens situa en la significació que tenia l'adjectiu ,mística' en el temps en què es féu la traducció catalana del tractat de Balma. Fou en el s. XVI quan «l'adjectif ,mystique' se glisse depuis longtemps, d'abord doublant, puis remplaçant les synonymes qu'on lui préférait jusqu'alors», tot i que «certes, le mot se rattache encore étroitement à ses acceptions anciennes, lié à un type d'exégèse et à la "théologie" dionysienne»,⁴⁷ això és, la primitiva significació donada a allò «cachée ou qui reste inaccessible au premier regard».⁴⁸ En aquesta línia de tradició és escrita i s'entén la paraula en la versió llatina original de l'obra de Balma: teologia ,mística', això és, la doctrina fixada pel deixeble de l'apòstol Pau i que jo, cartoixà del s. XIII, reprenc: «sapientia enim haec, quae mystica theologia dicitur [...] est quae idem est quod extensio in Deum per amoris desiderium (*Prol.*, 2) [...] quod solus amor interius edocet, ut discat omnis rationalis anima a summo et aeterno doctore acquirere scientiam in qua omnis ratio et scientia et intellectus deficit et adfectus per amorem dispositus, transcendens omnem humanam intelligentiam superenatat, sola amoris unitivi regula ad ipsum qui est mystica theologia, id est occultus sermo divinus, quo mens ardore amoris disposita, linguis adfectionum Christum suum dilectum occulte adloquitur (*Prol.*, 7)».

Ara bé, la traducció catalana transita, sense deixar aquesta via teològica, per la del sentit ja esmentat del mot MIXTICUS, és a dir, per una decrera de devoció afegida. L'obra *Viae Sion lugent* és un tractat teòdic que també conté pregàries. El manuscrit de la Gran Cartoixa ja ho explicita a l'*incipit*: «Iesus. Maria. Theologia mystica sub duplici tractatu, primo theorico et speculativo, secundo practico et quasi activo fratris Hugonis de Balma carthusiensis».⁴⁹ Per altra part existeix des de segles anteriors el *Missale Mixtum* o *Liber Mysticus* de la tradició litúrgica mossàrab, en la qual l'adjectiu s'interpreta al marge, evidentment, de la seva grafia o morfologia estrictes. El concepte descriu el contingut divers del missal com ho explica, per exemple, un estudiós jesuïta del s. XVIII. «Missale autem Mozarabicum ejus generis est, quod *Plenarium pfectum*, sive *Mixtum* appellant. Non enim solas orationes, & preces com-

46. Michel de CERTEAU, «*Mystique*» aux XVIIe siècle. *Le problème du langage «mystique»*, dins *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Paris, Aubier 1964, 267.

47. *Ibid.*, 270.

48. *Ibid.*, 271. I Certeau hi afegeix aquest text llatí de principis de s. XVII que encara exprem el vell sentit: «Mysticum illud dicitur quod vel in religione, vel in disciplina aliqua, sacram magis ac secretum est, atque a vulgariū hominum sensu magis dissentire videtur (HERSENT, *In Dionysii de mystica theologia librum*, 1626, 7)».

49. HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, vol. I, o. c., 124.

plectitur, sed Benedictiones quoque, & Antiphonas, Responsoria, Cantica, Hymnos, lectiones scripturarum, aliaque cuncta, quae in Missa recitantur rite disposita, &, suis locis digesta, continet, Ejusmodi autem libri e commixtione Missalis simplicis, Lectionarii, Antiphonarii, & Benedictionalis compositi, *Missalia mixta perfecta & plenaria* nuncupabantur. Cujus denominationis significationem cum Eugenius de Robles ignorasset, rationem commentatus est, plane falsam, cur Missale *Ximenii*, pro titulo, appellatum fuerit *Mixtum*, suaque auctoritate viros quosdam eruditos in errorem induxit...⁵⁰ Més modernament també ha dedicat estudi a aquest tipus de llibres, Miquel S. Gros,⁵¹ i en el seu article trobarà el lector referències a diversos treballs d'altres estudiosos.

Recordada aquesta tradició només ens cal fer el trasllat a un tractat de mística que combina disquisicions teològiques pròpiament dites i oracions i consells de vida ascètica per confegir un tractat de teologia mixta o mesclada. Mesclada i no mixta si fem cas de la vellúria en l'ús d'un mot o de l'altre. Les dades aportades per Joan Coromines són, en primer lloc, de precisió en distingir el participi MIXTUS del verb MISGERE en l'origen del mot i significat ,mixt / mixte'; i del mateix verb, però a través del llatí vulgar, MISCLARE el del mot ,mesclar' des de finals del s. XIII en paral·lel a totes les llègües romàniques; en segon lloc, les dades d'ús, això és: ens informa que fins a finals de l'Edat Mitja fou emprat pel comú dels parlants i escriptors i que després pervisqué encara en el llenguatge literari.⁵²

Per la seva banda el diccionari d'Alcover-Moll ens fa saber que en l'obra de Ramon Llull el significat d'aquesta paraula és aplicat a la realitat material i a la immaterial que no palesen aquestes dues citacions: «Enaxí com lo pastor és ocasió a la mort de les ovelles com mescla los lops ab elles, en així...» (*Llibre de contemplació en Déu*, CCXCIII, 14); «Molt cogitaren l'abat e el prior en les paraules del cellerer; mas l'abat era home molt sant e devot, e jafós que ell no hagués grans lletres, havia seny natural mesclat ab devoció, e per açò...» (*Llibre d'Evast e Blanquerna*, LVII). I podem afegir-n'hi un parell més en aquest doble sentit extretes del *Llibre de les dones* de Francesc Eiximenis: «car diu l'abat Ysaach que fam en ventre d'om bo grans ales li dóna a molt volar alt sobre la terra fins a Déu. E diu que dejunis continuats, mesclats ab grans e continuades vigílies, farien l'om en poch de temps venir a gran perfecció» (cap. CCXVII),⁵³ «la terça regla és aquesta: continuació de les obres de misericòrdia,

50. Alexandro LESLEO, *Missale Mixtum secundum regulam beati Isidori dictum Mozarabes*. Praefatione, notis et appendice ab..., Romae MDCCLV, IV.

51. Miquel S. GROS I PUJOL, *El «Liber Misticus» de San Millán de la Cogolla*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», III (1984), 111-119.

52. Cf. DECLC, s.v. «mesclar».

53. El lector que, curiós, vulgui saber un mot sobre l'abat que esmenta ací Eiximenis, pot cercar l'article següent: Josep PERARNAU I ESPELT, *Un nou bifoli del Llibre de les dones de Francesc Eiximenis*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXII (2003), 279-280, i en restarà

mesclada ab devota contemplació, axí que per un temps l'om entena en la vida activa, e per altre temps en vida contemplativa dins un dia natural matex» (cap. CCCLXXX); només cal recordar ara que aquesta segona citació correspon al darrer capítol del *Tractat de contemplació* del menoret gironí, ja comentat en aquestes pàgines. Per tot això, potser podríem suposar que el traductor de «mystica theologia» expressava amb naturalitat l'alligança de teologia i de devoció en el tractat d'Hug de Balma amb la paraula de més llarga història i ús culte, àdhuc religiós: mesclada.⁵⁴

Pel que fa a la qüestió lingüística general, cal dirigir l'observació a la materialitat del manuscrit que revela a la primera ullada dues mans, la segona de les quals ha interliniat lletres i algun mot sobre el text primitiu. Això és: un lector més modern esmena la morfologia (per raó fonètica) i també la diguem-ne impròpiament ortografia, en algun cas, del traductor. Hi ha unes altres esmenes que són més subtils: a la figura de la ,e' manuscrita el corrector ha afegit una línia inclinada a la seva dreta que la converteix en una ,a' estranya respecte de les altres i obté la modificació que persegueix. Ara el manuscrit conté una doble lletra sobreposada. En alguns casos, la correcció la fa per una lletra oblidada o no usual abans. Segonament cal considerar quines són les lletres i paraules afegides: poques, però suficients per adonar-nos de la sistematicitat de l'esmena.

El traductor mostra confusió en l'escriptura del fonema vocàlic neutre que a final de mot a voltes és una ,e' tot i ésser de gènere femení. L'exemple més patent el trobem a la línia 181 on varia just en un dels mots clau del text —i que ja hem comentat: «mesclade theologia». La segona mà del manuscrit en fa la correcció tot afegint una ratlleta per deixar gargotejada la ,a'. D'aquesta mateixa manera hi ha la curiosa grafia doble en la primera síl·laba de la paraula ,amor': el traductor, en escriure-la després de la preposició ,de', elimina, assentat en l'hàbit fonètic, una de les dues vocals, deixant escrita la ,e' que, evidentment, la segona mà transforma en una ,a'. Per exemple en les línies 139 i 140, però alguna vegada trobem «la amor» (lins. 140 i 155). Hi ha, tanmateix, l'excepció «de amor» (lín. 179). A voltes és el cas de variar la ,a' per la ,e', com per exemple, en les paraules «sa'egonament» (lín. 158) o «a'entén» (lín. 171). Les correccions, però, de la segona mà, disminueixen a partir del

satisfet; sobre les seves traduccions en llengües ibèriques, vegeu Sebastià JANERAS, *La diffusion d'Isaac de Ninive dans la Péninsule Ibérique*, dins *Eastern Crossroads. Essays on Medieval Christian Legacy*, edited by Juan Pedro MONFERRER-SALA, Piscataway NJ, Gorgias Press 2007, 247-274.

54. Si més no, en el centenari del naixement del nostre savi lingüista Joan Coromines —quan redacto aquestes pàgines—, podem recordar el seu desig a propòsit d'aquesta clàssica paraula: «Amb raó rebutja Moll [...] el terme d',arcaic' que li aplicà l'ignar Griera, retraient-li que és ple de vida a les Illes: vol dir "vida popular" i igual hauria pogut dir del P. Val. i d'algunes comarques de més al Nord. No fóra malaguanyat un esforç que es fes en cat. central, per reforçar-ne l'ús com a terme literari d'alt nivell estilístic, sense dany per al quotidià *barrejar*» (DECLC, s.v. ,mesclar', 622, a, 35-42).

fol. 103^v. Per això han restat en el manuscrit «fermade» (lín. 168), «sobrenade» (lín. 178), «ameguade» (lín. 182), «antendra ne anteniment» (lín. 248-249). Que el traductor és més medieval que l'esmenador, ho evidencia també l'oblit d'unes erres en mots aguts com «doctós» (lín. 96) o «amadós» (lín. 229) que aquell no va escriure i aquest afegeix entre ratlles. Igualment en l'oblivió del fonema sibil·lant entre sons vocàlics. Salta a la vista cridanerament per les voltes que es repeteix, la paraula «savjea» on sempre la ,s' hi ha estat afegida; fenomen que també es troba en els mots «altea» (lín. 198), «pregonea» (lín. 201) i «suavea» (lín. 207). Altres detalls podríem ressaltar, però és més tasca de pàgines de llengua que no pas d'aquestes, tot i que n'assenyalarem un encara: es l'abreviació llatina capgirada «centies et millies» (lín. 144), això és: «m et ns» —el nostre «a cents i milers»—, a la qual la segona mà ha incorporat la ,a' inicial de la dita que, per cert, el traductor ha escrit per inèrcia sense adonar-se que el text llatí porta un «vel» on ell grafia un «et».⁵⁵

Resta encercar, finalment, quina còpia llatina hi ha darrere la traducció catalana. Una recerca minuciosíssima tal volta la trobaria, però penso que l'esforç esdevindria poc fructífer. Així m'ho sembla perquè la confrontació amb l'edició crítica substancia un estil redundant, o potser més encertadament, de vulgarització; qualifiquem-lo de més aproximació al lector ,vulgaris' que no pas al ,litteratus'.

Aquest pròleg d'Hug de Balma conté sis citacions bíbliques en llengua llatina seguides de la traducció que sol tenir un matís de glosa. En la primera (lín. 5) el verb «veniant» és traduït per «vulla venir» afegint-s'hi el matís desideratiu, evidentment negat pel «non» anterior. En la segona (líns. 149-150) el substantiu «praeparatio» passa amb l'acompanyament del verb copulatiu implícit a: «és aparellament». En la tercera (líns. 164-165) i en la cinquena (líns. 223-224), el traductor fa el mateix que en la segona: explícita el verb ,ésser'. En la quarta (líns. 195-196) hi ha una doble repetició: pel fet d'alterar la veu verbal cal donar-li el subjecte «qui» (referit a «O saviesa»), en primer lloc; en segon, reescriu el verb ,eixir' en veu activa —primerament hi és en forma passiva— i en temps present: «és eixida e ix». En la darrera (lín. 250) topem amb l'excepció major: no copia les paraules llatines i en fa una traducció que no segueix cap dels testimonis manuscrits coneguts; són les tres primeres del verset (Sl xxxiii, 9) a les que afegeix les restants amb l'ampliació d'una d'elles, «Dominus» que esdevé «nostre Senyor Déus».

Amb els dos últims detalls avancem cap a l'aspecte que pot anomenar-se d'ampliació o glosa, i amb major exactitud ,duplicació'. El traductor sol

55. L'edició crítica no reporta cap excepció a «vel»; el manuscrit tarragoní diu: «cêtis ul milesies» (fol. 2r) i l'edició d'Estrasburg igualment. Com a expressió popular i fins literària hom pot llegir-la, per exemple —sense la preposició!—, a GAZIEL, *Tots els camins duen a Roma*, dins *Obres completes, Obra catalana*, Barcelona, Selecta 1970, 735b: «així se'n perden constantment cents i milers».

doblar unes determinades paraules. En aquesta darrera citació ha ampliat «Dominus» amb un possessiu convertint-se en el popular «nostre Senyor» més «Déu» i així l'expressió esdevé doble. És un recurs gairebé constant en traduir els verbs i els participis adjectius; també molts noms i alguns adverbis. Seguint l'ordre del text en selecciono una bona pila. N'escriré la línia (sense l'abreviació d'aquest mot) —precedida del paràgraf— de l'edició crítica llatina / catalana, dos punts i a continuació (estalviant cometes) la paraula o paraules *llatina* / catalana.

1,5 / 59: *exclamare* / dir e cridar; 1,7 / 61: *discernens* / veser e conèixer; 1,8 / 63: *Deum* / nostre Senyor Déus; 1,14 / 68-69: *se immergunt* / són-se ocupats e donats; 1,16 / 71-72: *multi etiam viri famosi reputati* / e molts barons de gran fama a qui són fort perfets reputats; 1,23 / 79: *absorbetur* / anteses e absorbits; 1,24 / 80-81: *possidetur* / ocupada e posseïda; 2,8 / 89: *Altissimus* / Senyor Déus molt alt; 2,8 / 89: *resideret* / se reposàs es sagués; 2,14 / 94: *praexellit* / sa llunya e sobremunta; 5,2-4 / 127-128: *disponitur* / se dispon e s'aparella; 5,3 / 129: *cogitando* / pensant e cogitant; 5,6 / 133: *pontibus* / los ponts o les arcades; 5,6-7 / 134: *dum fiunt {...} ligna* / fusta voltada e ordonada segons la obra; 5,9 / 137: *amovetur* / remouen e [...] leuan; 5,14 / 142: *citius* / pus tot e pus suptilment; 6,3-4 / 148-149: *studiosissime se exerceat* / diligentment e curosa se exercit e s'esprou; 6,9-10 / 154-155: *peccatis multiplicibus* / en molts pecats e en diuerses; 6,10 / 156: *Christo* / Jesucrist; 6,22 / 167-168: *immediate* / anant sens tot mjian; 7,2 / 171: *percipit* / percep e entén; 8,16 / 200: *acquiratur* / sia guanyada e aconseguida; 9,2 / 207-208: *percipiat* / perceba e antena; 9,18-19 / 222-223: *instruatur* / és instruída e adoctrinada; 9,34 / 238: *eruditur* / és instruit e ensenyat; 9,42 / 246: *discretione* / cogitació o discreció.

Aquests exemples i el doble que n'hi ha diuen a les clares que el traductor ofereix una versió mastegada —si se'm permet l'expressió. Es corrobora amb la comparació detallada d'un paràgraf. Correspon al tercer, línies 35-43 llatines / les catalanes 98-108.

A: *Ista divinis illuminationibus et distillationibus caelistibus scribitur in corde*

B: *illa vero penna anseris et atramento scribitur in pelle*

C: *Ista dicit: «Sufficit»*

D: *nam per ea animus causam omnium, scilicet Deum, Creatorem suum invenit et in ipso, qui est fons totius bonitatis et beatitudinis, immediatissime conquiescit*

E: *illa vero nunquam dicit: «Sufficit»*

F: *nam iustum iudicium est ut qui, non curando de summa sapientia, a summa veritate deviat, veluti caecus in tenebris involvantur*

Aquesta uera ciència s'escriu en lo cor per diujnals il·luminacions e per stil·lacions celestials;

l'altre ciència s'escriu ab la ploma de la oqua e ab la tinte en la pell;

Aquesta uera ciència diu: «Baste», açò a nós;

Car per aquesta ciència troba lo cor la cosa, ço és, Déu creador seu, e en ell qui és font de beneuïrancia sens tot mjian se reposa;

l'altra saujea iamés no diu: «Baste»;

E per ço és dret juy de Déu que cell qui no-s cura de la sobirane saujea per quant que aprengua altra ciència de la

G: *et sic per varia devia anima infatuata, humanis inventionibus inserta, discurrat*

sobirane uerjtat se desuja, axí que quaix tot sa met e sa aplegua en tenebras.

E axí per coses uanes e desujables la ànima emfedeyada per aquells humenals atrobaments, ço és, d'erguments de uane sciència, axí com a dessamade e folla, uasa ella e decorra.

Remarcables són els afegitons de «sciència» (B); «vera sciència» i «açò a nós» (C); «sciència» (D); «saujea» (E); «de Déu» i «cell» (F). També, i més, algunes variacions com «lo cor» per *animus* i «sens tot mjyan» per *immediatissime* (D). Fins potser sobta el canvi «la cosa» per traduir un pensament ben diferent, més universal: *causam omnium* (D); o «cell qui [...] quan que apren-gua altra sciència de la sobirana verjtat se desvja» per *qui [...] a summa veritate deviat* (F); *veluti caecus in tenebris involvantur* és «axí que quaix tot sa met e sa aplegua en tenebras» (F). En la part final pretereix una comparació i elimina *inserta*, això és, escursa la versió, però també l'allarga amb la glossa de dues paraules que passen a divuit. Vegem-ho amb deteniment: *humanis inventionibus* és «per aquells humenals atrobaments, ço és, d'erguments de vane sciència, axí com a dessamade e folla» (G).

Pas a pas es confirma una traducció que vol ésser planera i fins així es manifesta ens fragments qualificables d'hipèrbaton respecte de l'original llatí. Per exemple ho és un del darrer paràgraf, línies 132-135 / 220-224.

H: *secundo, scilicet in illo loco*

I: «*Accedite ad eum et illuminamini*»

J: *docetur quomodo per omnes creaturas tam superiores quam inferiores anima rationalis ad amorem Creatoris obtinendum perfecte instruat*

S'estructura així:

h: segonament és ací

j: ensenyat en qual matèria per totes les creatures, axí sobiranes com iusanes, la ànima rahanable a consegujr la amor del Creador és jnstrujda e adoctrinada per fetament

l (*add*): en açò que diu

i: Acostat-uos a Ell e serets jl·luminats.

Si, per acabar, comentéssim la traducció de paraules feta amb sinònims més planers, no solament qualificariem amb seguretat la traducció de popular o pedagògica, sinó que esclariríem alguna dada més. Penso que si aquesta traducció és de finals del segle xv, d'alguna manera forma part d'aquell món religiós i polític de reforma que impulsà el cardenal Cisneros i els qui darrere seu eren pro isabelins —referència ja feta a pàgines passades— en terres de Castella, que es perllongà fins a començaments del segle següent i que donà la tra-

ducció castellana de Balma l'any 1514. Però no ho penso pas, tanmateix, com a fruit de la influència que ens poguéu venir de ponent, sinó per anterioritat a la reforma impulsada en aquella terra on arrelà probablement amb algun influx des d'aquí. Fou en la nostra, de les planes rosselloneses a les hortes valencianes, on arribà l'esperit d'un cristianisme renovat. Aquell que, «davant l'emotivitat violenta dels seguidors de sant Vicent Ferrer i d'Olivier Maillard —al bell mig de l'edat mitjana—, la devoció tendrà i suau d'Holanda i de la baixa Alemanya representa un fet totalment nou, cosa que mostra ben clarament el nom de *devotio moderna* que rebé aleshores mateix».⁵⁶ Més: «non vogliamo precorrere i tempi, ma certamente il clima spirituale di Monserrato si mostrava molto propizio alla “devotio moderna” un secolo prima che l'abate Cisneros giungesse al santuario catalano».⁵⁷ Aquest article del futur cardenal Albareda remarca, en el temps anterior a l'arribada a Montserrat del cosí del cardenal Cisneros, García Jiménez —el que fou l'abat Cisneros—, la traducció que féu al castellà l'eremita Bernat Boïl del tractat *De religione* —o bé segons quines edicions, *De contemptu mundi*— de l'abat Isaac de Nínive (s. VII), la primera impresa en llengua vulgar (1489) a Europa i que després l'abat Cisneros va fer editar en prímicia llatina el 1497, *De ordinatione animae*.⁵⁸ Però si retrocedim als temps de mitjan s. XV, la reina Maria, muller del rei Alfons Trastámara, ja en tenia una doble versió catalana.⁵⁹ Aquí, ara, és el lloc on dir que Hug de Balma era a Montserrat quan l'abat Cisneros redactava el seu *Exercitatorio de la vida espiritual* (1500).⁶⁰ Pel conjunt d'aquestes dades ací reproduïdes com per les moltes més que aplega, Albareda pot concloure que «gli storici e i cultori della spiritualità riconosceranno forse in Monserrato e nella sua Scuola l'anello di congiunzione tra la *devotio moderna* antica e la nuova *devotio*

56. Miquel BATLLORI, *Les reformes religioses al segle XVI, Obra completa*, vol. VI, València, Eliseu Climent 1996, 25.

57. Anselmo M. ALBAREDA, *Intorno alla scuola di orazione metodica stabilita a Monserrato dall'abate Garsias Jeménez de Cisneros (1493-1510)*, dins «Archivium Historicum Societatis Jesu», XXV, 49 (1956), 265: «Nel concreto riguardo della ‚devotio moderna‘, i primi indizi risalgono appunto alla fine del secolo XIV. I monaci erano tenuti a impartire, per quanto possibile, istruzioni religiose e spirituali ai pellegrini, richiamando loro i novissimi, specialmente la morte e le pene dell'inferno; a raccomandare l'acquisto delle virtù, con le considerazioni della vita e in particolare della passione del Redentore; a incitare con insistenza a prostrarre le pie e devote contemplazioni durante la raccolte veglie notturne nella chiesa di Monserrato. Elementi che, pur dispersi, esalano già effluvi di ‚devotio moderna‘, presagio di spirituali esercizi» (*Ibid.*, 297-298).

58. Cf. *Ibid.*, 281.

59. Cf. *Ibid.*, 263. És el moment de recordar que en el ms. d'El Escorial, el nostre Hug de Balma hi és acompanyat d'altres tractats entre els quals el *De vida contemplativa, solitària i reposada* de l'abat Isaac: és una còpia amb variació de títol d'un dels dos que posseïa la reina Maria? És una tercera còpia eixida de Montserrat? Anscari M. Mundó sospita que el tractat de sant Efreim d'aquest mateix manuscrit escorialense podria provenir de Montserrat o, tal volta, dic jo, ésser-ne una còpia (cf. *Ibid.*, 308).

60. Cf. *Ibid.*, 308.

moderna».⁶¹ I els fets ho corroboren en part quan el mateix Albareda ens assabenta que des de Montserrat el pare Chanón portà la devoció montserratina al monestir de Valladolid on fou cridat com a mestre de novicis, i igualment «nei monasteri portoghesi di Alcobaça e Tibaes. Cosí il re del Portogallo domandò, sempre nel secolo XVI, monaci di Monserrato per riformare o meglio per fondare la Congregazione benedettina del suo regno».⁶² Si, doncs, Hug de Balma va veure la llum castellana gairebé a la vigília del regnat de Carles I —el V d'Alemanya—, entre nosaltres, aleshores, ja se'n perllongava la influència més enllà del clos monacal. S'expandia en el món cultural i religiós que bellament dibuixà Rubió i Balaguer en les pàgines «Confluències de cultures a Barcelona en temps de l'emperador Carles V», i en altres.⁶³

Criteris d'edició del pròleg llatí

Els dos manuscrits ací editats s'ajusten, ultra les normes generals de l'annuari, als següents detalls.

El llatí procedent de Ripoll presenta la primera particularitat en la numeració dels seus folis. Actualment està mancat dels tres primers i una mà posterior n'ha senyalat alguns en llapis en el *recto*, per això el reproduïm com a foli. Una altra mà considera el volum paginat i, per tant, en alguns folis escriu la xifra corresponent a la pàgina, fins i tot coincidint alguna vegada amb la numeració del foli i, lògicament, així ho reflectim amb la indicació de pàgina, o bé amb la doble de foli i de pàgina.

En aquesta edició crítica tenim present tres variants. La primera serà la ja esmentada edició de F. Ruello i J. Barbet (R-B) i a la qual hom podrà acudir per veure'n les altres variants per ells reportades; la separació en paràgrafs és feta en paral·lel amb aquesta edició. El nostre pròleg ocupa els tres primers folis actuals del manuscrit, menys les sis últimes línies —de vint-i-cinc— que ja corresponen al del capítol primer. El seu encapçalament diu així: «Incipit tractatus fratris humbertus de balma de triplici via ad sapientiam». La curiositat de cotejar-lo aquí ens assabenta que algunes diferències respecte de l'edició crítica són només formals, de grafia; unes altres poques d'alguna omisió o, per contra, d'algun afegitó, etc. La majoria, però, coincideixen i determinar-nos-hi ens permetria considerar la seva proximitat amb el manuscrit base escollit per Ruello i Barbet, el 1727 de la Biblioteca Nacional de Viena procedent de l'Abadia d'Aggsbach. La segona variant serà del manuscrit que es conserva a la Biblioteca Pública de Tarragona (T) procedent del monestir de

61. *Ibid.*, 299.

62. *Ibid.*, 294.

63. Cf. Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *La cultura catalana del Renaixement a la Decadència*, Barcelona, Edicions 62 1964, obra reeditada en el vol. VIII d'*Obres de Jordi Rubió i Balaguer*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1990.

Santes Creus.⁶⁴ És un text de finals del s. XIV, avui Ms. 96 (catalogació antiga: 90), que els curadors de l'obra de Balma no tingueren present,⁶⁵ la qual cosa també permetrà de veure la proximitat d'aquesta còpia amb el text base triat pels curadors de l'edició crítica. La tercera variant (S) correspon a la font directa del de Ripoll, això és: l'estampació de l'obra feta a Estrasburg el 1495.

I per si no n'hi hagués prou amb la confrontació entre ambdues escriptures —l'estraburguesa i la ripollesa—, no oblidem que Miguel de Valladolid ja ens ha informat que el tractat és atribuït a «Enrique de Palma», com ho veurem aviat en l'*incipit* del text incunable. Fou la primera edició, però juntament amb les obres del menoret Bonaventura de Bagnoregio aparegudes en dos volums, en el segon dels quals l'*explicit* diu així: «fniunt quam plurimi sancti Bonauenture de vulumine secunde partis. Impressi Argentine Anno Domini M.CCCC xcv. Finiti sexta feria ante festum sancti Thome apostoli». Un exemplar d'aquesta edició, la que he consultada, es conserva a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona —Inc. 466, I part; Inc. 465, II part [*sic!*]— procedent d'algun dels convents desamortitzats el s. XIX. Els dos volums han perdut el foli primer corresponent al títol, i potser algun altre. La part que ens interessa és la següent, del volum segon: «Incipit mystica theologia doctoris seraphici sancti Bonauenture ordinis minorum a quibusdam ascripta Heinrico de palma a quibusdam alijs a pluribus tamen ascribitur sancto Bonauenture». Ocupa els folis CLXXIII-CXCIIIv. I el pròleg els CLXXIII- CLXXIIIr.

Cal fer constar, finalment els detalls següents de la comparació entre el manuscrit de Ripoll i l'edició d'Estrasburg: les terminacions ,ae' del manuscrit ripollès són sempre una sola ,e' en el text incunable; a l'inici de mot la lletra sempre és ,v' i a l'interior ,u', mentre que en el manuscrit arreu i només hi ha la ,u' en les dues posicions; passa el mateix entre les is gregues i les llatines. Hem restituït entre claudàtors dos mots que el copista no traslladà de l'incunable. També hem esmenat alguna morfologia per la mateixa raó i la indiquem a l'aparat crític. El recompte de les diferències no gràfiques dona cinc mots afegits i quatre de no copiats més una sola diferència en variar un ,ex' per un «quod». Potser alguna d'aquestes anomalies pot explicar-se per un simple *lapsus calami* o per error de lectura, tanmateix no hi ha dubte que la font de Miguel de Valladolid fou l'*editio princeps*.

Criteris d'edició del pròleg català

Pel que fa a l'edició crítica del manuscrit català, després d'haver exposat un seguit de consideracions pàgines enrere a l'entorn de les seves particularitats lingüístiques, resta només precisar-ne uns detalls.

64. J. DOMÍNGUEZ BORDONA, *El Escritorio y la primitiva biblioteca de Santes Creus*, o. c., 79.
65. Cf. HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, vol. I, o. c., 122.

Com el text llatí, el repartim en els mateixos nou paràgrafs. Mantenim la imatge original del manuscrit i les variants de l'aparat crític són generalment aquestes: la indicació de l'errada manuscrita en algun cas, el contrast amb el text llatí i, quantitativament abundants, les modificacions afegides per la mà posterior. Aquestes precisen alguna particularitat més. Quan es tracta d'una lletra afegida entre línies, com la ,s' per als mots que no la porten entre vocals, ho indiquem d'acord amb l'addició (*add*) que féu la segona mà (*sec man*); si es tracta de la lletra ,e' canviada en ,a' —o més rarament al revés— com ja ha estat explicat, ho indiquem com fet també per la segona mà, però com a mutació (*mut*); en altres casos menys freqüents s'explicita la diferència segons costum. Aquest manuscrit conté, endemés, unes altres variacions gràfiques menors, segurament d'una altra mà posterior encara, però que res no afegixen a l'aspecte morfològic ni semàntic de la llengua i per això no les tenim en compte.⁶⁶

Abans d'acabar unes ratlles encara. El compliment eficient de les obligacions sol passar desapercbut, però cal agrair-lo, i doblement si de més a més se t'ha ofert, en exercir-lo, un servei amb discreció i simpatia. Per aquesta actitud em plau repetir l'agraïment a la directora de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll i a la resta de personal que hi treballa. També donar-lo a les bibliotecàries i bibliotecaris de la secció de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Als de la Biblioteca de Catalunya que m'obtingueren les còpies de les biblioteques d'El Escorial i de Tarragona, com també a qui em serví i desconec d'aquestes dues institucions.

I un darrer paràgraf, col·locat un poc potser fora de lloc. Qui es responsabilitza de totes aquestes pàgines amb les equívocacions incloses, no sap estar-se de consignar que el manuscrit català d'El Escorial i el castellà de Ripoll són dues peces de caça major que haurien d'ésser capturades, estudiades i lliurades a l'estampa amb tota cura i ornament d'honor. I mentrestant, algun bon mecenes —ciudadà o corporació privada o pública— podria ja començar per la urgent restauració que li cal al manuscrit únic de Ripoll; un grapatet d'euros no és pas gaire diner, però sí que engendra una fortuna cultural... i si d'escreix també donés, o algú altre o diverses entitats, per a l'edició... seria una acció digne dels déus.

Acabat a Manresa
en els dies de Pasqua del 2007

66. Són, per exemple, unes finíssimes ratlletes més o menys verticals que separen mots aglutinats o que, assenyalen el final d'un oració com avui ho fariem amb un punt; o uns punts per indicar la lletra ,i' en l'abreviació ,q'.

[HUGONIS DE BALMA]

[*Theologiae mysticae prologus*]
 (Ripoll, Bibl. Lambert Mata, ms. XLIX)

[f. 4] «*Uie Sion lugent*, eo quod non sit qui uadat ad solennitatem». Licet Hieremias propheta dixerit hoc uerbum captiuitatem 1
 populi sui deplorans, tunc hoc poterit speculator quisque intelligens
 exclamare, tantam captiuitatem animarum, tantam declinationem a
 semitis iustitiae et uijs aequitatis in mundo uniuerso discernens. 5
 «*Uiae*» enim dicuntur amantium desideria animarum, quibus ad
 Deum et ad supernam ciuitatem Hierusalem, super omnem rationem
 et intellectum, etiam in terreno corpore habitantes, animae subleuan-
 tur; quae uiae etiam lugere dicuntur, eo quod non sit qui ad tantam
 solennitatem aspiciat, eo quod, abiecta uera sapientia, tam clerus 10
 quam populus mundanis delicijs uel inutilibus curiositatibus se
 immergat. Sed quod mul-[p. 14]-to magis est dolendum et cordis
 lachrymis incessabiliter lamentandum, quod multi religiosi, multi
 etiam uiri famosi reputati, (ueluti quondam populus israeliticus
 relicto culto Creatoris sui, manufactis idolis seruierunt), sic, relicta 15
 uera sapientia, qua Deus solus perfecte interius colitur et solis aman-
 tibus adoratur, diuersis scientijs et fabricationibus multiplicium
 argumentorum inuenticijs, quasi quibusdam idolis miserabiliter
 mentem impleuerunt, in quibus sic absorbentur, diabolo instigante;
 et sic mens ipsorum, in istis totaliter possidetur, ut uera sapientia 20
 locum in eis non inueniat.

1 Sion S Syon | uadat T ueniat 1-2 solennitatem R-B solemnitatem T
 sollepnitatem 2 Hieremias ... uerbum R-B enim uerbum hoc dixerit Ieremias propheta
 T uerbum hoc dixerit Ieremias propheta 3 deplorans R-B incessanter deplorans | tunc
 hoc poterit R-B potest tamen hoc 7 Hierusalem R-B T Ierusalem 8-9 subleuantur
 T subleuentur 9 uiae etiam R-B quasi T etiam 10 solennitatem R-B solemn-
 nitatem T sollepnitatem | aspiciat R-B adspiciat 11 delicijs S delitijs 12 immer-
 gat R-B T immergunt | Sed T Seu 13 lachrymis incessabiliter R-B lacrimis
 incessanter T lacrimis incessabiliter et 14 populus israeliticus R-B T *inv* 15 culto
 R-B S cultu | Creatoris sui R-B *inv* | idolis T S ydolis 16 interius colitur T
inv | solis R-B T S a solis 18 argumentorum R-B argumentationum inuentitiis
 | idolis R-B idolis se T ydolis se S ydolis 19 mentem *in ms* mente R-B *om* |
 absorbentur R-B absorbetur | diabolo S dyabolo 20 et sic R-B *om* | in istis R-
 B et in ipsis sic 21 locum in eis R-B in ipsis locum

25 Nam hac pessima occupatione (quam Deus dedit filijs hominum) infaeliciter captiuantur, ita ut non sit spiraculum quo suum Creatorem anima per flammigeras amoris affectiones contingat. Non enim ad hoc animam creauerat ut, contra suam generositatem, multitudine quaternorum ouinarum pellium repleretur, sed ad hoc ut esset sedes sapientiae et in ipsa rex pacificus ciuitatis supernae, scilicet Deus Altissimus, resideret. Sapientia enim haec, quae mystica theologia dicitur, a Paulo apostolo est edocta, a Dionysio Areopagita, suo discipulo, conscripta, quae idem est quod extensio amoris in Deum per amoris desiderium, quantum distat ortus ab occidente, omnium creaturarum scientiam incomparabiliter praexcellit. Nam alias scientias mundi doctores edocent, sed hec a solo Deo immediate, non mortali homine, sed spiritu edocetur.

35 Ista diuinis illuminationibus caelestibus scribitur in corde; illa uero penna anseris et atramento scribitur in pelle. Ista uero dicit: «Sufficit», nam per istam animus causam inuenit, scilicet Deum, Creatorem suum, et in ipso, qui est fons bonitatis totius et beatitudinis, immediatissimae conquiescit; alia uero numquam dicit: «Sufficit», nam iustum iudicium est ut qui, non curando de summa sapientia, a summa ueritate deuiat, ueluti totus in tenebris inuoluatur, et sic per uana et deuia anima infatuata, humanis inuentionibus insensata, discurrat. Item ista affectum inflammat, intellectum illuminat;

22 hac R-B T in hac | dedit filijs hominum R-B filiis hominum dedit 23 infaeliciter R-B T S infeliciter | spiraculum R-B T respiraculum 24 affectiones R-B adfectiones 25 creauerat R-B creavit Deus T Deus creauerat animam 25-26 multitudine R-B in multitudine 26 ouinarum pellium T *inv* 27 et in ipsa R-B in qua | Deus R-B *om* 28 mystica T mistica 29 est edocta R-B edita T est edocta et 29 Dionysio Areopagita R-B beato Dionysio Areopagita T Dionysio Ariopagita S Dyonysio Ariopagita 30 quae idem est R-B est quae idem est | amoris R-B *om* 31 desiderium; T desiderium tendens; | quantum R-B et quantum T quem quantum 31-32 omnium creaturarum R-B T omnem creatam 33 | mundi doctores R-B *inv* | hec R-B T de hac | immediate *in ms* inmediate | mortali R-B T a mortali 34 sed spiritu R-B spiritus T *om*

35 caelestibus R-B et distillationibus caelestibus T S et distillationibus celestibus 36 uero R-B T *om* 37 istam R-B eam | inuenit R-B omnium 38 et R-B inuenit et | bonitatis totius R-B T *inv* | et T *om* 39 immediatissimae R-B S immediatissime T immediatissime 41 totus R-B caecus 42 uana et R-B varia 42-43 insensata R-B inserta 43 affectum R-B adfectum | intellectum R-B et intellectum 44 uero T *om* | ex R-B cor T *om* | cor R-B *om* | eleuatum R-B

alia uero quampluries inueniens ex uera sapientia cor eleuatum inflat
 quampluries uarijs opinionibus et diuersis erroribus intellectum 45
 obtenebrat. Igitur relicta humana sapientia, curiositate scientiae inu-
 tilis argumentationum et opinionum capturis, religiosa anima per
 amoris accensionem ad fontem omnium desiderando ascendat, in quo
 solo reperiat ueritatem.

Sed quia haec summa sapientia non potest ab homine doceri, sub- 50
 ditur quomodo quilibet, quantumcumque laicus in schola Dei exis-
 tens hanc sapientiam ab ipso immediate recipiat, super omnem intel-
 lectum per amoris affectum, quam nullus philosophus nullusque
 alius scholaris secularisque magister, nulla humana intelligentia
 quantumcumque studeat, apprehendit. 55

Triplex igitur uia ista ad Deum, scilicet purgatiua, qua mens ad
 discendam ueram sapientiam disponitur; secunda uero illuminatiua
 dicitur, qua mens cogitando ad amoris inflammationem accenditur;
 tertia unitiua, qua mens super omnem intellectum, rationem et intel-
 ligentiam, a solo Deo sursum dirigitur. Nam sicut uidemus in pon- 60
 tibus, dum fiunt, quod prius ligna supponuntur ut firmitas muri
 lapidei superius aedificetur, et perfecto aedificio iam ligna supposita

T evacuatam | inflat T om 45 quampluries R-B et quampluries | erroribus T
 om 46 Igitur T Suasio igitur | sapientia R-B T om 47 argumentationum R-B
 argumentorum T argumentatorum | capturis R-B captiva 49 reperiat ueritatem R-
 B T reperiet ueritatem et, hac inventa pretiosa margarita, libentissime, pro ipsa conservan-
 da quam vel male vel nunquam dilexit, curiosius cetera derelinquat.

50 doceri R-B T S edoceri 51 laicus in schola T S laycus in scola 52 ab
 ipso immediate recipiat R-B immediate ab ipso accipiat 53 affectum R-B adfectum |
 nullus philosophus nullusque T nulla philosophorum nulloque 54 scholaris S scolaris
 | secularisque magister R-B vel magister saecularis | nulla R-B in illa | intelli-
 gentia R-B sapientia 55 apprehendit R-B apprehendet

56 uia R-B est uia T uero est igitur uia S est igitur uia | purgatiua T pur-
 gatiua illuminatiua unitiua. Purgatiua 57 discendam T adiscendam | secunda uero R-
 B T om 58 dicitur R-B T om 59 tertia R-B et T om | intellectum, ratio-
 nem R-B inv 60 sursum R-B sursumacta T acta 60-61 pontibus R-B T pon-
 tibus istis 62 superius aedificetur R-B superaedificetur | perfecto aedificio R-B aedi-
 ficatione completa | ligna supposita R-B inv 63 penitus admouentur R-B penitus

49 L'edició crítica de Francis Ruello i de Jeanne Barbet, com també la traducció catalana que ací aportem, conté un fragment més en aquest punt i és el següent: «et, hac inventa pretiosa margarita, libentissime, pro ipsa conservanda quam vel male vel nunquam dilexit, curiosius certera derelinquat». Considerar, en un primer pensament, que el copista del nostre manuscrit de Ripoll es va saltar aquestes ratlles, s'ha de tenir per evident, però la veritat és que la seva font, l'*editio princeps* de l'obra, tampoc les conté.

penitus admoventur, sic mens; cum primo sit in amore imperfecta, et
 65 post ad amoris perfectionem meditando consurgit, et, cum per multum
 exercitium in amore unitiuo fuerit confirmata, et propter multas
 flammigeras amoris affectiones siue aspirationes, supra seipsam Crea-
 toris sui dextera subleuata citius quam cogitari possit, sine omni
 cogitatione praeuia uel comitante, quotiescumque placet, centies uel
 70 millies, de die uel de nocte, in Deo afficitur, ad ipsum solum possi-
 dendum innumerabilibus desiderijs aspirando.

Sic enim, quilibet nouus discipulus ad perfectionem huius scien-
 tiaae gradatim ascendat ut, primo, in uia purgatiua, quae est uia [f. 5
 / p. 15] puerilis et incipientium, studiosissime se exerceat, quae sic
 75 incipit: «Iustitia et iudicium praeparatio sedis tuae»; postea autem
 per mensem unum uel duos, secundum quod, diuino superirradiante
 lumine, sibi uidebitur expedire, ad amorem cogitando consurgat.
 Quod si praesumptuosum forte alicui uideatur quod anima, inuoluta
 peccatis multiplicibus, audeat a Christo amoris petere unionem, in se
 80 ipso cogitet nihil esse periculi, dum primo osculatur in pede per pec-
 catorum recordationem, secundo, in manu per beneficiorum sibi
 collatorum recognitionem, tertio ascendat ad osculum amoris, ipsum
 solum desiderando et ipsi soli affectionibus flammigeris adhaerendo.
 Ut, secundum quod subsequenter uidebitur, dicendo *Orationem domi-*
nicam prout per ipsam mens cogitando consurgit, ordinate ascendat,
 85 quarto, se exercendo secundum uiam illam quae illuminatiua dicitur,
 quae ibi incipit: «Nox illuminatio mea, in delicijs meis». Conscendit
 anima ad multo eminentiorem gradum et statum in quo etiam quo-
 tiescumque uult, sine aliqua cogitatione praeuia, in Deo afficitur,

amouentur T amouentur S penitus amouentur | mens R-B T S et mens | sit
 in amore R-B in amore sit 63-64 et post R-B prius T S post 65 propter R-B
 per 66 affectiones R-B adfectiones | siue T seu 68 comitante R-B T conco-
 mitante 69 millies in ms millesies R-B milleties | afficitur R-B adficitur

72 uia T S om 73-74 sic incipit R-B incipit ibi 74 postea autem R-B pos-
 tea, per aliquantulum temporis, scilicet T postquam autem 75 mensem unum uel duos
 R-B unum mensem uel per duos 76 sibi R-B om | cogitando T cogitandum 77
 Quod S Ex 78 amoris petere R-B inv 79 pede R-B pedibus 80 manu T
 manibus 81 amoris R-B T oris 82 affectionibus R-B adfectionibus S affectibus
 83 Ut R-B T Et 84 per ipsam mens T mens per ipsam 85 quarto R-B om |
 illam quae R-B om | dicitur R-B om 87 multo T multum | etiam R-B om
 88 praeuia in R-B T praeuia immediate in | afficitur R-B adficitur

74 S/ LXXXVIII, 15

86 S/ CXXXVIII, 11

quod ad plenum non potest aliqua humana industria edoceri.

Sed exercendo per uiam purgatiuam et illuminatiuam, anima
 experimentaliter percipit, solo Deo interius dirigente et docente, 90
 quod non potest uia aliqua mortali uel eloquentia reserari, quod nec
 Aristoteles, nec Plato, nec aliquis mortalis, aliqua philosophia uel
 scientia potest, nec potuit, nec poterit intelligere quod solus amor
 docet interius, ut discat omnia rationalis anima a summo doctore et 95
 aeterno acquirere scientiam in qua omnis ratio et intellectus deficit et
 affectus per amorem dispositus, transcendens omnem humanam intel-
 ligentiam superenatat, sola amoris unitiui regula ad ipsum qui est
 fons totius bonitatis, spiritum dirigente. Haec igitur est mystica theo-
 logia, id est occultus sermo diuinus, quo mens ardore disposita, lin- 100
 guis affectionum Christum suum dilectum occulto alloquitur.

In cuius mystico tractatu sic proceditur: primo [A] manifestatur
 uia purgatiua in qua declarantur tria: primo, quomodo anima purga-
 ri debeat; secundo, quomodo uera oratione gratiae abundantia impe- 105
 tratur; tertio, quomodo peccator plenam de peccatis indulgentiam
 consequitur. Secundo [B] duo manifestantur: primo de uia illumina-
 tiua subditur, ubi primo: docetur quomodo mens usualiter per *Domi-*
nicam orationem meditando ad amorem consurgat; secundo, quomodo
 per eandem uiam expositione *Orationis dominicae* omnis Scriptura an-
 agogice in Deum spiritualiter exponatur. Tertio [C] determinatur de 110
 uia unitiua quae incipit ibi: «O sapientia quae ex ore Altissimi, etc.»,
 ubi primo manifestatur quanta uitae sublimitas et quanta uirtutum
 consummatio per mysticam sapientiam, ad hoc ut magis appetatur,
 et ab ipsis exercentibus acquiratur. Quod si forte alicui legenti nimis

90 Sed R-B Sic se 92 mortali R-B mortali scientia | quod R-B quia T uidi
 93 uel R-B aut aliqua 94 nec poterit R-B *om* 95 docet interius R-B *inv* T
 edocet 95-96 doctore et aeterno R-B et aeterno doctore; et T *om* 96 acquirere T
 acquirere | ratio R-B ratio et scientia 97 affectus R-B adfectus 98 unitiui T *om*
 99 dirigente T dirigente mistica theologia 100 id est *in ms* T .i. S id 101 affec-
 tionum R-B adfectionum | occulto alloquitur R-B T occulte adloquitur 102 mys-
 tico T mistico | proceditur T proceditur modus tractandi | primo R-B primo
 enim 104-105 impetratur R-B impetretur 105 plenam de peccatis R-B de pecca-
 tis plenam 106 consequitur R-B consequatur | duo manifestantur: primo R-B *om*
 107 primo R-B duo manifestantur: primo, T *om* 109 eandem uiam R-B S eadem
 uiam in T eandem uiam in 109-110 anagogice T anagogice totum referendo R-B S
 anagogice totum referendo 111 Altissimi etc. R-B Altissimi prodisti 112 manifesta-
 tur R-B ostenditur 113 mysticam T mysticam 114 et ab R-B *om*; ab T *om*;
 et S *om* | Quod T S Ex 115 difficile T difficilis | uel R-B T tum | uel

111 Fragment inicial de la primera de les antífones majors de les vespres de l'oc-
 tavari pre-nadalenc, sobre el verset *Sir* XXIV, 3 (5 *Vulgata*)

115 difficile uideatur, uel propter scientiae profunditatem, uel propter
 uerborum obscuritatem, tamen tangat tertiam uiam quae est super
 omnem intellectum, exerceat se in uia purgatiua et uia illuminatiua
 subsequente, et statim experietur et intelliget in se ipso, solo Deo
 120 interius operante, quicquid de tertia uia inuenerit in scripto uel
 audierit ab aliquo.

Nam in hac sapientia necesse est ut in se ipso primo percipiat
 experimentaliter ueritatem, et deinde sententiam omnium uerborum
 quae ad mysticam sapientiam pertinent, in comparatione cuiuslibet
 125 doctrinae facilitatem iudicabit. Haec enim sapientia in hoc differt ab
 omnibus alijs scientiis, quia in hac primo oportet usum habere in se
 ipso quam uerba intelligere, [p. 16] et practica hic praecedat theori-
 cam. In alijs scientijs, necesse est primo uerba intelligere quam, quae
 adiscitur, scientia habeatur. Quae, in quantum a nobiliori doctore
 130 acquiritur, in tantum citius possidetur; et ita fit ut in ipsa, aliquis
 Deo docente, sit perfectior discipulus quam in aliqua liberalium
 artium perfecte intelligens magister, uel in arte mechanica bonus
 faber; secundo, scilicet in illo loco: «Accedite ad eum et illuminami-
 ni» docetur quomodo per omnes creaturas tam superiores quam infe-
 135 riores anima rationalis ad amorem Creatoris obtinendum perfecte ins-
 truitur; tertio, ipsius *Mysticae Theologiae* textus manifeste exponitur,
 in quo, licet sint pauca uerba, tamen est quasi infinita sententia; qua
 perfecte intellecta, tam librorum beati Dionysij difficultas quam
 totius Ueteris et Noui Testamenti sensus mysticus uerus amantibus

R-B tum 116 tamen R-B T cum id 118 experietur R-B experietur et sentiet
 119 inuenerit in R-B T S inueniet 120 audierit ab R-B audiet de T S audiet
 ab

123 mysticam T misticam 124 facilitatem R-B T S facillimam | differt R-
 B distinguitur 125 usum habere R-B *inv* 126 hic R-B ibi 127 In R-B in
 omnibus autem | necesse est primo T *inv* | quam R-B quam ipsa 128 adiscitur
 T-B T S addiscitur | nobiliori R-B T nobiliore 129 acquiritur T acquiritur
 129-130 aliquis Deo docente R-B Deo doctore aliquis 130 quam R-B quam sit 131
 magister T *om* | uel R-B vel etiam 132 faber R-B T faber vel industrius archi-
 tector | scilicet in illo loco T hic 132-133 illuminamini T S illuminamini etc.
 134 obtinendum T optinendum 134-135 instruitur R-B instruatur 135 *Mysticae*
Theologiae T Mistic Theologie 136 sint pauca uerba R-B pauca sint uerba | tamen
 est R-B *inv* | sententia R-B scientia et sententia 136-137 qua perfecte intellecta R-
 B quo perfecto intellecto T quo perfecte intellecto 137 Dionysij S Dyonisij 138
 ueteris et Noui R-B *inv* | mysticus T misticus | uerus amantibus R-B ueris ama-
 toribus 139 sicut T sic | deriuantur R-B *om* T igitur derivatur | riuuli R-B

elucescit, nam sicut ab uno fonte deriuantur plures riuuli, qui quasi
 [in] infinitos fluuios deriuantur, et sicut ab uno puncto centrali procedunt quasi infinitae lineae, sic intellectis illis pauculis uerbis quae 140
 ibi exponuntur, in quibus spiritus edocetur quomodo uniri Deo debeat, in suo summo apice constitutus, et ibidem experimentaliter inueniet totius sapientiae originem; ex qua coniunctione mens de inferioribus scientijs praeclare intelligendis, Sacrae Scripturae expositionibus uerbis idoneis in praedicatione ad inflammanda corda audientium, fidelis discipulus multipliciter, et affluentissime eruditur; 145
 quarto, subduntur octo industriae quibus anima [ad] acquirendam istam sapientiam et conseruandam habitam sagaciter edocetur; ultimo, contra aliquos sciolos, hanc supremam sapientiam impugnant et dicentes quod nunquam consurgit affectus nisi praemeditando et cogitando, disputatio subditur, auctoritatibus ipsorum error conuincitur et huius sapientiae ueritas efficacius enodatur, quod sine media, praeunte discretionem, sed solo amoris uehiculo supra se ipsam, quotienscumque uult, experimentaliter anima subleuatur, quod nec ratio 155
 intelligat, nec intellectus speculatur, sicut ibi dicitur: «Gustate et uidete».

egrediuntur riuuli 140 infinitos R-B T in infinitos 141 infinitae lineae R-B *inv*
 T infinitae lineae 142 spiritus T spiritus ponuntur | uniri Deo T *inv* 143 summo
 R-B supremo 143-144 inueniet T inuenit | experimentaliter inueniet totius sapientiae originem R-B totius sapientiae originem experimentaliter inueniet 144 mens
 R-B nimirum 145 Sacrae Scripturae T Sacre Scripture 146 idoneis T ydoneis |
 inflammanda R-B inflammandum 147 affluentissime R-B adfluentissime T affluentissime 148 quibus S in quibus | acquirendam R-B S ad acquirendam T ad
 acquirendam 149 sagaciter T sagaciter autem 150 supremam R-B summam T
 suppremam 151 quod nunquam R-B quia nullatenus | affectus R-B adfectus 152
 auctoritatibus *in ms* auctoritatibus R-B T S in qua auctoritatibus et rationibus | error
 S erroret 154 praeunte discretionem R-B *inv* | uehiculo *in ms* uehiculo 154-155
 quotienscumque R-B quotiens 155 anima R-B *om* 156 intelligat R-B T intelligit | sicut R-B sed

{Traducció catalana}
(El Escorial, Bibl. del monestir, ms. N.I.16)

{f. 101c}

«Jhesus.		1
Comensa primament lo pròlech del libre de <i>Uie Sion</i> .		
Item què és mesclade theologia	iiij	
Manera de trectar d'aquesta sciència	iiij	
Seguex-se de la uja purguatiua	iiiij	5
De la manera de purguació	v	
De parlar acusant si matex deuant Déu	v	
Del benifet de creació	v	
En qual manera deu hom pensar los benjsets spirituals	vj	
De la uja de humjliació perquè hom aconsaguex purguació	vj	10
De v coses per les quals deu ésser Déus loat	vjj	
En qual manera hom pot auer perdon de sos peccats	vjjj	
Oració de Madona sancta Maria auocada nostra	vjjj	
Pròleg de la uia il·luminatiua	vjjj	
Comensa de la uja il·lumjnatiaua	x	15
De iiij maneres de spondre la sancta Scriptura	x	
Què és propiament anagogia	xj	
Per qui pot ésser aconsagujda art anagògica [f. 101d]	xj	
Esposició anagògica en lo <i>pater noster</i>	xj	
De consagujr benuolensa de Déu	xij	20
De vij demandes del pater noster	xiij	
De la primera patició del <i>pater noster</i>	xiiij	
De la ij petició del <i>pater noster</i>	xiiij	
De la iiij patició del <i>pater noster</i>	xiiij	
Que encar es saguex de la uja il·lumjnatiaua	xxj	25
E<e>ximplj de ço qui és damunt dit	xxj	
Oració a preguar e a reclamar madona sancta Maria	xxiij	
Oració a nostre senyor Déus, espòs de la ànjme	xxiij	
Manera e hordinació de tractar de la uja unjtiua	xxiij	
De la uja unjtiua e d'on és presa	xxiiij	30
En qual manera l'esperansa és confortade	xxvij	
En qual manera la carjat és amflemade	xxvij	
Oració de reclamar nostre senyor Déus	xxx	
Saguex-sa de la terça uja	xxx	

35	De les creatures no anjmades	xxxiiij
	Seguex-se de les indústries	xxxviij
	De la primera indústria	xxxviij
	De la sagona indústria que és de la <a> uida dels sants	xxxviiij
	De la iij indústria	xxxviiiij
40	De la indústria del temps	xxxx
	De la indústria del loch	xl
	Dels menyars spirituals	xlj
	De la darrera indústria	xliiij
	Seguex-se de la uja unjtiua	xliiij
45	Que·ncara se saguex de la uja unjtiua	xliiij
	De consusrecció de uja unjtiua	xlviij
	Açò són arguments que prouen que la ànima [f. 102a]	lij
	se pot leuar en Déu sagon la sua afeció sens tota cogitació d'entenjment primera ujnent ho ensemps acompanyant	
50	Así argüex per lo contrarj	liij
	Ebsolució de les qüestions demunt dites	lv
	[...]	

En nom de Déu comensa lo libri de Frare Umbert de Balma *De iij uies ordonades per muntar ha uera saujea* [f. 102b]

55	«Uje Sion lugent eo quod non sint qui uenjant ad solepnjtatem», „Les ujes de Sion ploren per ço com no és qui ulla uenjra a la sollempnjtat’. Jassia açò que el profeta Jheremjes dixés aquestes paraules, plorant la captiuat del seu poble, emperò, tota persona ben esguardant e entenen pot açò dir e cridar per tanta captiuat d'ànjes e per tant desujament de les carreres de justícia e de les ujes d'egualtat que poden's ueser e conèxer per tot lo món. Donchs nós deuem entendre que els desigs de les ànimes amans són dites «ujes», per les quals a nostra Senyor Déus e a le ciutat sobirane de Jherusalem, sobre tota rahon e sobre tot entenjment, les ànimes, abitants en	
60		
65	lo cors terranal, són sus alt leuades. E aquestes ànimes són dites «plorar» per ço, car no és nagun qui ulla esguardar aquesta tante e tant	

treclar 45 ·ncara in ms encaro 53 iij in ms add int lin es 56 ulla in ms sec man add int lin uulla 63 le in ms sec man mut la | sobirane in ms sec man mut sobirana 64 abitants in ms sec man add habitants 66 ulla in ms sec man add int lin uulla | tante

55 Lm 1, 4

52 Hi ha de manera seguida cinc entrades més referides a les cinc obres següents: «lix [sic] Así comensen vij maneres de temptacions / lxv Remy contra algunes temptacions que deuen ésser espirituals en lo temps de Antecrist / lxvj Notable molt bo / lxxj Altre notable / lxxj Oració»

gran sol·lempnjtat. E açò esdeuén, per ço car lexada e foragitade de si mateys la uera saujea, axí ben los clergues com tot l'altre poble són-se ocupats e donats a delits mundenals e a curositats no profitoses. E encare, so qui és de maior dolor e ab làgrimes de cor contínuament plorador, que molts religioses e molts barons de gran fame qui són fort perfets reputats, qui son quaix axí com era antiguament [f. 102c] lo poble de Israel qui lexaren lo coltiuament del seu Creador e serujren les idoles fetes de lus mans, axí matex aquests demunt dits, lexants la uera saujea per la qual Déus tot sol perfetament és colt de dins e és adorat per los seus amants tant solament, a diuerses sciencies e a fabrjccacions de molts e diuerses argumens atrobats e jmaginats, quaix axí com alguns sa són donats e ocupats maluadement, en les quals coses són axí anteses e absorbits per temptació del demonj e en axí en aquelles coses de tot en tot la lur pensa és ocupade e possajda que uera saujea no pot loch trobar en ells. 70 75 80

E per açò ells són axí captiuats en aquesta maluade ocupació, la qual dóna nostre Senyor Déus als fills dels hòmens que no poden trobar en si respirament per la qual la ànima puya per afeccions flameyans d'emor sentir ne auer lo seu Creador. Certes, nostre Senyor Déus no creà per ço la ànima que contra sa natural generacion per multiplicament de quaerns d'ouelles se compljs, ans le creà per so que fos seylla e cadira de saujea axí que en ella lo rey de pau de la ciutat sobirana, ço és, nostre Senyor Déus molt alt, se reposàs, es sagués. Donchs aquesta saujea qui és apellade mesclade theologia, és stade mostrade per sant Paul apòstol, e per sant Dionjs [f. 102d] Arjopagita, dexeble seu, fou scrita. En aquesta sciència no és àls, sinó és tenjment d'amor en Déu per desig d'emor. E aytant com és lunny lo sol jxent de ponent, aytant més sa lunya e sobremunta aquesta sciència, sens tota compa- 85 90

in ms sec man mut tanta 67 car lexada *in mas sec man add int lin* car han lexada | foragitade *in ms sec man mut* foragitada | de si *in mas sec man add int lin* de <s> si 68-69 poble *in mas sec man add int lin* e 69 curositats *in mas sec man add int lin* curiositats 70 encare *in ms sec man mut* encara 71 fame *in ms sec man mut* fama 75 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 78 maluadement *in ms sec man mut* maluadament 80 occupa-
de *in ms sec man mut* ocupada 81 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa

82 maluade *in ms sec man mut* maluada 85 d'emor *in ms sec man mut* d'amor | auer *in mas sec man add int lin* hauer 88 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 90 sau-
jea *in ms sec man add int lin* saujesa | apellade mesclade *in ms sec man mut* apellada mes-
clada | mostrade *in ms sec man mut* mostrada 93 d'emor *in ms sec man mut* d'amor

74 lus *cal llegir* llurs

86 generacion *en el text llatí llegim* generositate 87 se compljs *en el text llatí llegim* repletetur

95 ració, de tota sciència creade. Mas les altres sciències ensenyen los doctós d'aquest món, mas aquesta és ensenyada solament per nostre senyor Déus sens tot mjian, no pas per hom mortal.

Aquesta uera sciència s'escriu en lo cor per diujnals il·lumjnacions e per stil·lacions celestials, l'altre sciència s'escriu ab la ploma de la
 100 oqua e ab la tinte en la pell. Aquesta uera sciència diu: «Baste», açò a nós. Car per aquesta sciència troba lo cor la cosa, ço és, Déu creador seu, e en ell qui és font de tota beneuyransa sens tot mjian se reposa. L'altra saujea iamés no diu: «Baste». E per ço és dret juy de Déu que
 105 cell qui no-s cura de la sobirane saujea, per quant que aprengua altra sciència, de la sobirane uerjtat se desuja, axí que quaix tot sa met e sa aplegua en tenebras. E axí per coses uanes e desujables la ànima emfedeyada per aquells humenals atrobaments, ço és, d'erguments de uane sciència, axí com a dessamade e folla, ua-sa ella e decorra. E aquesta uera sciència emflame la efecció e il·lumjna l'entenjment. Mas l'altra
 110 sciència, aytant [f. 103a] com més troba lo cor buyt de uera sciència, aytant més e pus soueny encegua l'entenjment per diuerses e per uanes operacions. Donchs lexade la humanal curiositat de sciència no profitosa, de les ergumentacions uanes e catiues, la ànima religiosa, per entenjment afectuosa d'emor, desijant puig a le font de tots béns,
 115 en lo qual solament ella troberà la uirtut e la uerjtat. E axí, quant aurà trobade la preciosa marguarjta, uolenterosament, per auer e per conseruar aquella, totes les coses que à malament amades e no leix aquelles que no à amades curosament, les desempar e les leix totes.

95 creade *in ms sec man mut* creada 96 doctós *in mas sec man add int lin* doctors
 99 l'altre *in ms sec man mut* l'altra 100 tinte *in ms sec man mut* tinta 103 saujea
in ms sec man add int lin saujesa 104 sobirane *in ms sec man mut* sobirana | saujea *in*
ms sec man add int lin saujesa 105 sobirane *in ms sec man mut* sobirana 108 dessamade
in ms sec man mut dessamada | ua-sa *in ms sec man add int lin super ultima littera* e 109
 emflame *in ms sec man mut* emflama 112 lexade *in ms sec man mut* lexada 114 d'emor
in ms sec man mut d'amor | le *in ms sec man mut* la 115 troberà *in ms sec man add int*
lin atroberà | aurà *in ms sec man add int lin* haurà 116 trobade *in ms sec man mut* tro-
 bada | auer *in ms sec man add int lin* hauer 117 a *in ms sec man add int lin* ha 118 a
in ms sec man add int lin ha

100 veg. 2Cor XII, 9

116 la preciosa margaurjta *és la referència* a Mt XIII, 45-46

149-150 *Sl* LXXXVIII, 15

106-107 emfedeyada *mot provinent de* fadejar: sense sal, sense sentit 114 puig
cal llegir pujar

E per açò, car aquesta sobirane saujea no pot ésser ensenyada per hom, saguex-sa que tota persona per quant que sia leya e idiota e-s-tant en la scola de Déu, aquesta saujea pot raebra [de] nostre Senyor Déus sens tot mjian, sobre tot entenjment per afecció d'emor, la qual nagun filosof ne negun altre scolan, ne maestre secglar, ne entenjment humanal, per molt que ulla estudiar, no pot aquella consagujr, ne auer.

E aquesta uja, per qual hom munte a Déu, és ordonade per iij maneras, ço és, uja purguatiua, per la qual la pensa se dispon e s'aparella de auer e de apendra uera saujea. La ij és apellada uia jl·lumina-tiua, per la qual la pensa, pensant e cogitant, se entén a emflament d'emor. La [f. 103b] iij és uja unitiua per la qual, sobre tot entenjment e sobre tota rahon e sobre tota jntel·ligència, la pensa solament és sus alt endressade e leuade per nostre Senyor Déus. Uós ueen souèn que cells qui fan los ponts o les arcades que primerament posen des-sots bestiment de fusta uoltade e ordonada sagon la obra, e après ells posen desús lo mur de la péra e la fermetat e·l compljment de la obra. E con la obre és complida e aquabade, la fusta qui era posada desús de tot, ne remouen e la'n leuan, axí matex al comensament la ànima pensa e-s jmperfeta en amar. E poch a poch pensant e cogitant ella-s leua en la perfecció d'emor. E quant per molt exercici ella és confermade en la amor unjtua, e per moltes afeccions flemayans d'emor o per jnspiracions sobre si matexa és leuade e a le drete del seu creador, pus tost e pus suptilment que hom no porja pensar, sens tota cogita-ció primera ujnent o après sagüent tota uja que lj plàcia, e a uegua-

119 sobirane *in ms sec man mut* sobirana | saujea *in ms sec man add int lin* saujesa
 120 leya *in ms em duplex* ~~leya~~ 121 Déu *in ms sec man add int lin* ab | saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 122 d'emor *in ms sec man mut* d'amor 124 ulla *in ms sec man add int lin* uulla 125 auer *in ms sec man add int lin* hauer

126 ordonade *in ms sec man mut* ordonada 128 auer *in ms sec man add int lin* hauer | saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 130 d'emor *in ms sec man mut* d'amor 132 endressade e leuade *in ms sec man mut* endressada e leuada 134 uoltade *in ms sec man mut* uoltada 135 desús *in ms sec man add int lin* dessús | péra *in ms sec man add int lin* pedra 136 obre *in ms sec man mut* obra | equabade *in ms sec man mut* equabada 139 d'emor *in ms sec man mut* d'amor 139-140 confermade *in ms sec man mut* confermada 140 fle-mayans *in ms sec man mut* flamayans | d'emor *in ms sec man mut* d'amor 141 leuade *in ms sec man mut* leuada | le *in ms sec man mut* la 143-144 ueguades *in ms sec man mut*

143 primera ujnent *en el text llatí llegim* praevia 144 o a m et ns *cal llegir en aquestes lletres la dita* centies vel millesies *que correspon a l'expressió tradicional* cents i milers

145 des o m et ns o de die o de njt en Déu és fermade entesament per ell sol a possayr per no nombrables desigs jnspirant.

E per ço tot nouell dexeble a le perfecció d'aquesta sciència munt de grau en grau. Axí que primerament, en la uja purguatiua qui és uja puerj] e dels comensants, [f. 103c] diligentment e curosa se exercit e s'esprou, la qual comensa axí: «Justicia et iudicium praeparacio sedis tue», ‚Justícia e juý és aparellament de la tua seylla'. E après d'açò, per spay d'un mes o de dos, o més o menys sasons-quell lum diujnal ujnent d'alt, li darà a entendre com ho deya fer, pens e cogit com mils pugua profitar e muntar en honor. E si per aventura li és ujjares que açò sia presumpció, que la ànima qui és enuolpade en molts peccats e en diuerses, gos demenar aiustament de la amor de Jhesucrist, cogit en si matex que açò no és nagun perill, sol emperò que primerament se humjliý besant los peus de Jhesucrist per remembrament de sos peccats; e après, sagonament, bes les mans per conaxensa dels benjfets que lj són donats; e tersament, munt a besament de la boca, solament desigant, e a ell solement s'endrès per afecions flameyants. E, sasons que après li serà uist feador, digua la oració domjnjqual, e sasons que la pensa en aquella cogitant s'eleuarà, e axí ella munt ordonadement; e après, quartement, se exercit sasons aquella uja que és dita jl·lumjnatiua que comensa axí: «Nox illumjnacio mea in deljcis meis», ‚La nit és la mja il·lumjnació en los meus delits', e axí puya la ànima en grau e en estament molt alt en lo qual tota uja que es uol, sens cogi-[f. 103d]-tació denant, anant sens tot mjjan, en Déu és entesa e fermade, la qual cosa planerament no pot ésser mostrada per naguna jndústria humenal.

170 Mas la ànima exercitant-se per la uja purguatiua, e après per la il·lumjnatiua, percep e antén solament Déus de dins endressant e ensenyant, ço qui no pot ésser manifestat per naguna forsa moral ne per naguna eloqüència humanal, axí que Aristòtil, ne Plató ne altre hom mortal per naguna sciència ne per filosofia no pogué, ne pot ne

uaguades 144 o m et ns in ms sec man add int lin o a m et ns (veg. infra) | fermade in ms sec man mut fermada

146 le in ms sec man mut la 158 sagonament in ms sec man mut segonament

171 antén in ms sec man mut entén 182 parle in ms sec man add int lin littera l

164-165 Sl CXXXVIII, 11

149 s'esprou del verb provar-se

172 forsa moral en el text llatí llegim uia mortalis

porà entendra so que sola amor ensenya de dins. E per ço tota ànima reonable deu apendra e demenar sciència del sobiran doctor, en la qual sciència tota rahon e tot antenjment defayll. Mas la afeccion ordonada per amor sobrepujan tota humenal jntelligència sobrenade e ua dalt per sola regla e doctrina de amor, endressant solament l'esperit a aquell qui és font de tota bontat. Que és mesclada theologia. Aquesta mesclade theologia és paraula o doctrina diujnal ameguade, per la qual la pensa disposta per ardor ab lengües de afecció parle amegua-dement ab Jhesucrist, amat seu.

Manera de trectar d'aquesta sciència [f. 104a] Primerament és manifestada la uja purguatiua en la qual se declaren iij coses: primament és manifestat en qual manera la ànima se deu purguar; segonament en qual manera per uera oració és empetrade abundància de gràcia; tersament en qual manera lo peccador consaguex compljt perdó de sos peccats. Segonament són menjfestades ij coses: primerament de la uja jl·lumjnatiua e saguex-se que és ensenyade aquí quant la pensa acostumadement per la oració domjnjqual pensant s'aleua en amor; segonament en qual manera, per aquella matexa uja de la sposició del «pater noster», tota la Escripura anagogicalment, ço és, spiritualment, retornant-la en Déu espiritualment sia esposta. Tersament és determenat de la uja unjtiua qui comensa axí: «O Sapiencia ex ore Altissimj prodisti», ,O saujea qui és exida e ixs de la boca de l'Altisme'. En la qual cosa són declarades v coses: primerament és aquí manifestat com és gran la altea de ujda, e com és gran cosa la perfecció de uirtuts, e açò és manifestat per la saujea mesclade per ço que més sia desigade per los exercitans sia guanyade e aconsagujda. E si açò sembla massa difícil a aquell qui ho legirà, per la pregonea de la sciència o per la farcjtat de les paraules, car açò parle de la terça uja qui és sobre tot antenjment, [f. 104b] exercit-se e s'esprou en la uja purgtiua e après en la uja il·lumjnatiua. E tantost ell entendrà e

185 iij *in ms sec man add int lin* es 187 empetrade *in ms sec man mut* empetrada | abundància de *in marg* 189 menjfestades *in ms sec man mut* manjfestades 191 acostumadement *in ms sec man mut* acostumadament 196 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 198 altea *in ms sec man add int lin* altesa 199 saujea *in ms sec man add int lin* saujea | mesclade *in ms sec man mut* mesclada 200 desigade *in ms sec man mut* desigada | guanyade *in ms sec man mut* guanyada 201 pregonea *in ms sec man add int lin* pregonesa 202 parle *in ms sec man mut* parla 204 purgtiua *in ms sec man add int lin* purgu[a]tiua

195-196 Fragment inicial de la primera de les antífones majors de les vespres de l'octavari pre-nadalenc, sobre el verset *Sir XXIV, 3 (5 Vulgata)*

205 esprouerà en si matex solament Déus obrant de dins, tot ço que de la terça uja pugua trobar escrjt ne oyrà dir als altres.

E prestament açò és necessari en aquesta suauea que hom perceba e antena en si matex per esperiència la uerjtat e après la sciència de totes les paraules qui pertanguen a la mesclade sciència. Axí com
 210 nexerà per comparació de tota l'altra doctrina que açò és fort laugera cosa. E aquesta saujea és departida de totes altres sciències per ço car covèn en aquesta sciència on primerament hús en si matex ans que ntendra les paraules. E açò así uén abans la pràctica que la theòrjca. Mas en totes altres sciències couèn que hom entena primament les
 215 paraules, que hom aye sciència que aprèn. E axí aytant com hom le ha de pus nobla doctor, aytant pus tost la ha hom aconsagujda. E per ço és ueritat que cell qui és ensenyat per Déu, sia pus perfet dexebla que nangun per perfet ~~atenjment~~ antenent mestre que sia en naguna de les arts liberals o en art mecànjca, ço és temporal, o terrenal per bon
 220 ferrer o per bon fuster que pugua ésser. Segonament és ací ensenyat en qual matèria per totes les creatures, axí sobiranes com iusanes, la ànima rahonable a consegujr la amor del Creador és jnstrujda e adoctrinada perfetament en açò que diu: [f. 104c] «Accedite ad eum et jllumjnamjnj», ‚Acostat-uos a Ell e serets jl-luminats’. Tersament, lo
 225 test de la theologia mesclade manjfestament és espost, en lo qual, jassia qu-y aye poques paraules, emperò aquí à jnfinjda sentèntja. E quant és perfetament entesa tota la dificultat dels libes el beneuÿrat Dionjs e de tot lo Ueyll Testament e del Nouell, lo seyn mesclat és manjfestat als uers amadós. Car axí com d'una font ixen molts rjus
 230 qui quaix en jnfinjts fluujcs se departexen, axí matex d'un punt central ixen quaix jnfinjdes linyes, axí anteses a aquelles poques paraules qui són aquí espostes, en les quals l'esperit és ensenyat per qual manera se deya aiustar a Déu, qui és en sa altea sobre posat. E aquí per esperiència ell atroba que Déu és comensament de tota saujea, per lo

207 suauea *in ms sec man add int lin* suauesa 209 mesclade *in ms sec man mut* mesclada | Axí *in ms sec man add int lin* E 211 saujea *in ms sec man add int lin* saujsa 213 así *in ms sec man add int lin* assí 215 aye *in ms sec man add int lin* haye 222 rahonable *in ms sec man mut* rahonabla | consegujr *in ms sec man add int lin* aconsegujr 225 mesclade *in ms sec man mut* mesclada 226 aye *in ms sec man add int lin* haye 229 amadós *in ms sec man add int lin* amadors 233 altea *in ms sec man add int lin* altesa 234

223-224 *Sl* xxxiii, 6

207 suauea *en el text llatí llegim* sapientia 239 vij *en el text llatí llegim* octo 246 prima ujnent *en el text llatí llegim* praeunte 247 spiritualment *en el text llatí llegim* experimentaliter

qual aiustament la pensa clarement de les jusanes sciències entenado- 235
 re per esposicions de la sancta Scriptura, per paraules coujnets en
 preicació a emflemar los coratges d'aquells qui escolten-ho hoen lo
 faell dexeble, diuersament e fort abundosa és instrujt e ensenyat.
 Quarquement se saguexen vij jndústries en les quals és ensenyat de 240
 consagujr e de auer aquesta saujea e de conseruar aquella sàujement
 quant és aüda. E la derrera [f. 104d] parle e ansenya contra alguns
 pechs saujs qui jmpugnen e persaguexen aquesta sobirane saujea, e
 dien que jamés la efecció no-s leua, sinó premeditan e cogitan; puy 245
 saguex-sa la disputació, en la qual per actorjtats e per rahons la lur
 error és conuensuda, e la uerjtat d'aquesta saujea clarament és mani-
 festade, car sens mjyan cogitació o discreció prima ujnent, solament
 per jnducció d'emor la ànima spiritualment s'eleua sobre si matexa
 totes ueguades que-s uol, la qual cosa rahon no pot antendra ne
 antenjment, dons no pot guardar ne ueser. Mas axí com diu Daujd:
 «Testats e ueyats car suau és nostre Senyor Déus». 250

saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 235 clarement *in ms sec man mut* clarament 235-
 236 entenedore *in ms sec man add int lin* entenedores 237 emflemar *in ms sec man mut*
 emflamar 240 auer *in ms sec man add int lin* hauer | saujea *in ms sec man add int lin*
 saujesa | sàujement *in ms sec man mut* sàujament 241 parle *in ms sec man mut* parla
 242 sobirane *in ms sec man mut* sobirana | saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 245
 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 245-246 manifestade *in ms sec man mut* manifes-
 tada 246 mjyan cogiyació *in ms sec man add int lin* mjyan de cogiyació 247 d'emor *in*
ms sec man mut d'amor